

Onsdagen den 5 februari em.

Kl. 19.30

Allmänpolitisk debatt

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

8 § Allmänpolitisk debatt (forts. från prot. 70)

Anf. 49 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Onekligen har man rätt att karakterisera årets budgetförslag som ofullbordat med tanke på att det inte innehåller några konkreta förslag om hur barnfamiljer och de sämst ställda hushållen skall få sin situation förbättrad och inte heller några förslag om hur de 500 000 socialbidragstagarna skall kunna bli drastiskt färre.

När malmöbon eller nässjöbon eller dalkarlen ryter till för att det kärvar i den privata ekonomin, så är det i de allra flesta fall givetvis hushållsekonomin som man åsyftar. Det är kärvt att få hushållets, familjens, sammanlagda ekonomi att gå ihop.

Debatten är på ett rent tragiskt sätt fixerad vid vanföreställningen att alla småbarnsföräldrar i alla delar av landet har heltidsarbete med full månadslön. Att finansministeriet, styrt av socialdemokratisk regering, inte vågar – för jag tror att det är just det det handlar om – inse att hushållsekonomin i regel är gränslöst varierande mellan LO-barnfamiljer och SACO-barnfamiljer, i synnerhet för att skattesystemet inte tar nämnvärd hänsyn till försörjningsansvar, det är obegripligt. Det är, herr talman, en enorm skillnad om familjen med förskolebarn har en eller två inkomster och om familjen har en heltidsinkomst och en deltidsinkomst eller två heltidsinkomster. Detta kan vi konstatera utan att dra in decenniernas trätor om vårdnadsbidrag. Alla barnfamiljer har inte två heltidsinkomster, och ingen inbillar sig väl att årets budget kommer att förse dem med det. En del familjer har enbart en inkomst för att de vill vårda och fostra sina egna barn själva. Andra, inte minst glesbygdsfamiljer, har enbart en inkomst av den anledningen att de inte, trots de största ansträngningar, kunnat få tag i mer än ett arbete åt familjen.

Låt mig ta ett exempel som visar hur orimligt nuvarande förhållanden drabbar barnfamiljer: arbetar båda föräldrarna halvtid på sådant sätt att alltid någon av dem är hemma, beskattas en sådan familj, om arbetsinkomsten är 2 x 65 000 kr. = 130 000 kr., enligt nuvarande skattelagstiftning och skalor med 38 000 kr. Är arbetsförhållandena sådana att ett sådant här arrangemang är omöjligt, eller föräldrarna själva valt att en av dem skall stanna hemma på heltid, medan den andre föräldern förvärvsarbetar på

heltid och får ihop 130 000 kr., anser finansministeriet och vår nuvarande lagstiftning att familjen skall betala 49 000 kr. i skatt. Familjens behov av bostad, mat, kulturaktiviteter och fritidssysselsättning etc. är lika i båda fallen. Tiden de vuxna kan ägna åt hemmets skötsel är i båda fallen densamma. Det kan inte finnas någon anledning, som kan kallas anständig eller rimlig, att den ena familjen skall beskattas med 11 000 kr. mer än den andra.

I kds anser vi att makarna vid beskattningstillfället bör kunna få dela inkomsten i två lika delar oavsett vem av makarna som haft inkomsten. Denna tudelningsprincip bör kunna tillämpas upp till åtta gånger basbeloppet, i år 186 400 kr., dvs. högst fyra basbelopp får överföras. Därmed tar skatteskalen större hänsyn till försörjningsansvar och vårdansvar och jämställer olika familjetyper med samma totalinkomst.

Vi kan nästan dagligdags läsa om att, och ibland hur, barnbidraget skall höjas och finansieras. Att höja barnbidraget kan givetvis vara en nog så angelägen åtgärd för att inte barnfamiljernas situation ekonomiskt skall försämrats ytterligare, men en barnbidragshöjning förändrar inte ett ens de orättvisa relationer som i dag råder mellan familjer som har en och samma totalinkomst. Och ingen inbillar sig väl att de barnbidragshöjningar som aviseras gör det enkelt för barnfamiljer att leva på en inkomst.

Jag minns mycket väl att finansminister Kjell-Olof Feldt för några år sedan i en artikel underströk att det är barnfamiljer med en förvärvsinkomst som har de största ekonomiska bekymren. Den gången rusade förstas Berit Rollén ut i spalterna och attackerade finansministern. Man kan väl ändå få hoppas att finansministern, som visar prov på ett imponerande civilkurage i andra sammanhang, skulle kunna låta klarsynen få en ny chans.

Den fördelningspolitiska debatten har sedan budgetförslaget presenterades handlat åtskilligt om arbetslöshetsersättningen. Även i detta sammanhang spelar givetvis hushållets sammantagna ekonomi roll. Det kan också finnas anledning att erinra om att de som valt att arbeta med att vårda och fostra egna barn betraktas som arbetslösa, trots att de har heltidssysselsättning. De fordrar varken 360 eller 320 kr. för sitt heltidsarbete, men de kräver givetvis anständighet. Tidigare kunde samhället kosta på de hemarbetande 8 kr. om dagen i sjukersättning. Numera är, som vi vet, detta ändrat. Nu skall sjukersättningen vara 0 kr. Att inte de hemarbetande startar ett dalauppror eller en Dackefejd kan väl enbart bero på att de inte har någon fackförening som kan höja upprorsfanan och på att de vant sig vid att opinionsmässigt och ekonomiskt förtrampas.

Herr talman! Samhället måste vida mer värna och respektera familjemiljöerna. Det är ett hårt, stressigt och krävande klimat som våra barn får växa upp i. Låt därför föräldrar få valfrihet! Låt oss göra vårt yttersta för att ge barn och ungdom trygghet och trivsel! Det borde vara en självklarhet att man i varje kommun generöst vänder sig till alla förskolebarns föräldrar med frågan hur de vill ha barnomsorgen ordnad. Sedan skall myndigheter givetvis till fullo respektera föräldrarnas val, dvs. ge ekonomiskt stöd oavsett vilken omsorgsform föräldrarna väljer. Det är också angeläget att erinra om att många familjer och ensamma i dag får bryta upp från sin hembygd och sin sociala miljö, får sina rötter avklippta. De får ansluta sig till de flyttningskara-

vaner som går mot storstadsområdena. Det är naturligtvis en rad åtgärder som måste till för att få bukt med den regionala obalans som nu dess värre ökar. En sak är emellertid säker: med en skattepolitik och en ekonomisk politik som kräver att barnfamiljerna måste ha två förvärvsinkomster gör man det inte enkelt för glesbygdsmfamiljer att bo kvar i sin hembygd.

Herr talman! Nu är det förstås inte enbart löner och skatter som styr fördelningspolitiken. Det är inget tvivel om annat än att tiotusentals svenska familjer inte blir kvitt sina ekonomiska bekymmer med mindre än att de blir fria från sitt fasta drogberoende. Vi vet att alkoholen varje år drar över samhället kostnader som är större än hela budgetunderskottet. Vi kan vara tvärsäkra på att alkoholen är med om att skapa de väldigaste skevheter i fördelningspolitiken. Det är också alldeles självklart att narkotikan med alla till buds stående medel måste motarbetas och bruket helst utrotas. Men det blir ibland en smula förvånande att följa partiets resoluta ordval och åtgärdsprogram mot narkotikan, samtidigt som tagen mot alkoholen kan vara ganska tafatta. Alla vet att alkoholen ofta är inkörsporren till narkotikabruket och att bruket av narkotika ofta hänger ihop med alkoholbruk som ler och långhalm. I våra dagar är det både angeläget och aktuellt för de politiska partierna att försöka överträffa varandra i inbördes tävlan om att vara mest radikala i kampen mot sjukdomen aids. Alla kloka initiativ i den kampen måste naturligtvis stöttas, men varför vill vi inte inse att just alkohol och narkotika ofta finns med i de sammanhang där aids sprids?

Jag är övertygad om att ett samhälle, som vill göra skäl för beteckningen välfärdssamhälle och således skaffa sig anseende för att ha en god fördelningspolitik, måste våga och vilja se sambandet mellan massor av familjers ekonomiska problem och drogbruk och samtidigt inse att en aldrig så fulländad ekonomisk fördelningspolitik inte garanterar trygghet och trivsel. Nog behöver vi en renässans för föräldraansvar och en konkret opinionsbildning för ideal och värderingar som utgår ifrån den kristna gyllene regeln: Allt vad ni vill att människor skall göra er det skall ni också göra dem.

Herr talman! Under senare tid har massmedia formligen översvämmats av debatten om börsetik och börsmoral. Begreppet etik och moral knyts numera ständigt till de ekonomiska transaktionerna och till den ekonomiska sektorn. Och det fattas bara annat! Vi kan emellertid vara övertygade om att moral- och etikresonemangen måste vara med även i sammanhangen utanför Börshuset. Det skall också tillstås att det allt oftare, och nödvändigt är det, ordas om moral och etik i samband med djurhållning och livsmedelsproduktion. Jag hoppas och tror att hela den debatten kommer att tvinga fram förståelse för att ett samhälle i sin helhet måste byggas på en absolut människosyn och på värderingar som har sina livsåskådningsmässiga rötter.

Vi håller i vårt samhälle på att förlora respekten för samhällets ansvar för den svaga och det svaga. Det finns tendenser till att förakt för det svaga kan blomma upp även i vårt samhälle. Den värdemässiga neutraliteten visar sig gång på gång föra samhället vilse. Människolivet måste betraktas som okränkbart. Vår miljö skall förvaltas, inte förbrukas. Det måste finnas en etisk vägledning för alla relationer. Att tro att vi, samtidigt som vi skyggar för moral- och etikdebatt beträffande människosyn och mänskliga relationer, skall kunna skapa och upprätthålla något slags moral och etik i andra sammanhang är naturligtvis orimligt.

Statsministern lovade i valrörelsen att 50 % av giftanvändningen i livsmedelsproduktionen skulle bort under de närmaste åren. Herr talman! Jag undrar fortfarande när regeringen kommer att sätta i gång med denna neddragning. Vilka styrmedel kommer regeringen att nyttja? Jag vill påstå att den motion som kds står bakom beträffande livsmedelspolitiken skulle kunna vara en utmärkt plan för det arbete regeringen utlovat.

Herr talman! Genom en motion har det gamla kds-kravet om att momsbefria baslivsmedlen aktualiserats. Det kan knappast förhålla sig så att nästan alla andra västeuropeiska stater, som ju har en differentierad moms, farit vilse och att vi i Sverige, som stelbent håller fast vid i stort sett samma moms på alla varor, funnit den bästa av alla metoder. Jag är övertygad om att det vore psykologiskt klokt och dessutom riktigt ur många andra synvinklar att hålla momsen på baslivsmedel nere, och vi vet alla att det önskemålet finns hos en stor majoritet av svenska folket.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis kortfattat få ta upp ytterligare två ämnesområden. Jag vill då vädja till regeringen att ompröva sitt förslag om urholkning av stödet till de fattiga folken. Det går inte att hävda att Sverige är på rätt väg när det, minst sagt, begränsade ekonomiska stöd som i dag går till u-länderna skall begränsas ytterligare. Det är inte solidaritet, och det rimmar mycket illa med statsministerns ofta framförda internationella deklarationer om fred och rättvisa, att vårt land skall minska sitt bistånd.

Herr talman! Debatten om reklam eller inte reklam i TV är i full gång. Det är alldeles klart, för alla som följer debatten, att en del av dem som nu mer eller mindre motvilligt säger sig acceptera reklam i televisionen gör det för att få tillgång till reklamens inkomster och för att med dessas hjälp permanenta monopolet. Hellre tar man reklam i TV än ser monopolet rasa samman av resursbrist. Jag är övertygad om att svensk politisk debatt skulle må väl av en belysning från skilda utgångspunkter i etermedia, på samma sätt som de flesta av oss – kanske alla – anser att mångfald inom pressen är av godo. Monopolet konserverar partistrukturer och riskerar att ge en ensidig bild av händelser i och utanför vårt land. Jag välkomnar den öppenhet som nu präglar debatten om olika finansieringsformer och konkurrensmöjligheter och ser fram emot mångfald och valfrihet även inom etermedia.

Anf. 50 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Efter tio år av ekonomisk politik under olika regeringar men inspirerad av borgerliga ekonomer och ledd av borgerlig ideologi står vi nu med ett ganska bistert facit i hand: Stora ekonomiska resurser har omfördelats från den gemensamma sektorn och från de lönearbetande människorna till den privata sektorn och de mest bemedlade och redan tidigare maktägande.

Om man läser vidare i facit kan man finna att mer än en halv miljon människor behöver socialt understöd för att klara sin ekonomi. Det har i dag omvittnats av många, med olika politiska ideologier.

Den gemensamma sektorn tvingas spara och begränsa sin utveckling och ibland skära ner vissa verksamheter.

Aktie- och bolagsvinster är rekordhöga. Den svenska börsen har slagit omsättningsrekord. Förmögenheterna samlas på allt färre händer. Stora

industrikoncerner och privata monopol dominerar utvecklingen i hela regioner.

Folkvalda politiker i drabbade kommuner med stor arbetslöshet och dålig ekonomi står nu, som arbetarna gjorde förr, med mössan i hand och kan göra väldigt litet för att vända den negativa utvecklingen, eftersom pengar betyder makt.

I regeringspolitiken satsas ändå allt på kapitalismens tillväxt och förhoppningen om att det skall bli som fordomdags – dvs. med hjälp av stora bolagsvinster och aktieutdelningar skall kapitalisterna hållas på mattan och mutas att fortsätta sin verksamhet i frid och fröjd. Så småningom skall det bli små smulor över från den rike mannens bord att fördela bland folket. Detta var 1950-tals- och 1960-talspolitik, men nu i ett nytt ekonomiskt läge går det inte utan vidare att upprepa den.

Egentligen vill regeringen att arbetarna skall hålla tillbaka sina krav, eftersom allt skall bli bättre sedan kapitalet har fått sitt.

Det här påminner litet grand om vissa predikanter besked till en vilsen och lidande befolkning: Även om ni har det eländigt nu, så hav förtröstan! I ett annat, litet senare liv skall allting bli bättre och rättvisa råda.

Nu är det faktiskt så att allmogen inte riktigt accepterar dessa löften om goda tider som skall komma. Man tror inte på den tredje vägens politik. Man ser naturligtvis hur en del berikar sig medan andra har det svårt. Man ser hur den gemensamma sektorn hålls tillbaka till förmån för statsfinansernas balans, trots att pengar för verksamheten finns att hämta på annat håll. Själv känner man sig drabbad och eftersatt.

Jag måste erkänna att jag har litet svårt att se logiken i att, som regeringen föreslår i årets budget, man skall ta medel från kommuner och landsting för att förbättra statens finanser. Det måste väl ändå vara så, att samhällsökonomin kan bedömas rättvist endast om man värderar den som en helhet. Att ta från kommuner och landsting för att förstärka statskassan är för mig detsamma som att föra över sedlar från ett fack i plånboken till ett annat fack och därmed tro att jag har bättre ekonomi bara för att det först tomma facket har fyllts på med några sedlar.

Motiven från regeringens sida är ju annars väl kända. Eftersom det finns en eftersläpning i kommunernas inkomster av skatt, kommer de närmaste åren att betyda att inkomsterna ökar – och detta skall motverkas av regeringen. Annars kan det ju hända att kommunerna expanderar och satsar pengarna på några nödvändigheter, vilket kan ge en sådan ekonomisk utveckling som så många önskar. Det vore intressant om civilministern litet noggrannare kunde förklara hur man har tänkt sig att den förda politiken skall leda framåt.

Hur ser då verkligheten ut? Har kommunerna en massa pengar? Man måste slå fast att variationerna är stora. Det finns kommuner som har det bättre, eftersom de har anpassat sig till tidigare svängremspolitik. Å andra sidan finns det kommuner som har det mycket besvärligt. Det finns kommuner som tvingas låna pengar för att kunna betala in de s. k. likviditetsindragningar till statskassan som riksdagen beslutade om förra året, mot vpk:s vilja. Räntan på lånen som kommunerna tvingas ta är högre än den ränta som man får från staten, och på så sätt brandskattas de fattiga kommunerna dubbelt. Det finns ingen logik i en sådan politik.

De borgerliga regeringarna drog in många miljarder varje år genom sina sparpaket. Den socialdemokratiska regeringen fortsätter på den vägen. Det som man före valet skrämde väljarna med som borgerlig politik genomförs nu av socialdemokraterna, om än i litet lägre takt och med – vänligt uttryckt – anständigare förtecken. Vad skulle inte ha skett om vi hade fått en borgerlig regering? Ja, vi kan bara ana det när vi har hört moderater och folkpartister i den här debattrundan tala om den kommunala ekonomin eller den offentliga sektorn.

De borgerliga å sin sida tävlar med regeringen om vilka som egentligen tycker samma sak och som egentligen sade samma sak före valet, trots att de då inte fick godkänt för det av socialdemokratin. Nu ställer man upp sig på samma sida som regeringen och berömmar den, även om man naturligtvis inte tycker att den går tillräckligt hårt fram.

Borgerlig ekonomisk politik och borgerlig strategi kan aldrig av en socialdemokratisk regering gömmas i rättfärdiga och eleganta förpackningar. Missnöjet börjar också gro ordentligt.

Från vpk:s sida anser vi att både den gemensamma sektorn sammantaget och statskassan givetvis behöver förstärkas. Men vi anser att man skall ta pengarna där de finns och inte flytta över dem från den ena delen av portmonnän till den andra och tro att man har gjort någon finansiell operation som kan vara till nytta för landet.

Vi ser samhällssektorn som en oerhört viktig del av ekonomin, och det är därför vi slåss för att den skall få utvecklas. Samhällssektorn har stor betydelse för infrastrukturella åtgärder, som kommer industrin till del i stor omfattning och underlättar industriell produktion. Samhällssektorns verksamhet har också ett mycket lågt importinnehåll. Den besvärar inte alls av import på samma sätt som tillverkningsindustrin gör. Därför ger det inte samma balansproblem om den offentliga sektorn expanderar som om industrin gör det.

Den offentliga sektorn har stor betydelse för utbildning, kultur och omsorg om samhällsmedborgarna. Det är litet anmärkningsvärt att den offentliga sektorn inte ses på det här sättet av de borgerliga och att detta synsätt kanske inte heller fullt ut omfattas av socialdemokraterna, som ju satsar på att begränsa dess verksamhet.

Vi anser att den offentliga sektorn spelar en avgörande roll för kampen mot arbetslöshet och s. k. undersysselsättning – när folk inte arbetar lika mycket som de skulle behöva för att kunna försörja sig. Det är knappast möjligt att föra en meningsfull politik, riktad mot arbetslösheten, utan att bygga ut den offentliga sektorns socialt och samhällsekonomiskt viktiga delar. Jag kan hålla med om mycket av den kritik som har förts fram från de borgerliga: Visst finns det klumpighet, förstelning och många tendenser inom den offentliga sektorn som i och för sig måste förändras. Den skall också förnyas, och kommer enligt min uppfattning att förnyas. Men för den skull kan man inte rikta en attack mot den, så att den minskas eller, som de borgerliga vill, privatiseras! Det är ingen lösning på problemen.

De som är mest kompetenta att utveckla den offentliga sektorn är de som i dag jobbar där och har erfarenhet av dess verksamhet. Jag kan inte förstå vad det är för fel med en samhällsägdd, gemensam sektor, som ändå står under

demokratisk kontroll och demokratisk insyn – som vi alla här i riksdagen och i kommuner och landsting kan utöva. Den måste väl vara bra mycket bättre ur demokratisk synpunkt än en privatiserad sektor. Vi vet vad privata bolagsrum och bolagsbeslut betyder för folk på bruksorter och folk som har det dåligt ställt. Vi har levat i hundra år under industrialism och privatkapitalism!

Den offentliga sektorn har också den fördelen att den kan styras till en verksamhet som är samhällsekonomiskt mycket nyttig. Jag menar inte att man skall ställa den i motsats till industriell verksamhet – denna är naturligtvis också samhällsekonomiskt nyttig. Men den offentliga sektorns verksamheter kan styras bort från meningslös och kanske miljöförstörande produktion med mycket stort importinnehåll. Den gemensamma sektorns inriktning mot socialt och ekonomiskt nyttiga delar i samklang med natur och naturresurser kan betyda en annan tillväxt än en sådan som man i allmänna ordalag talar om när man beskriver den i ekonomiska termer.

Jag menar att den gemensamma sektorns verksamhet är dubbelt meningsfylld och fruktbar genom produktionens och konsumtionens innehåll och speciella inriktning mot samhällsnytta. Därför är det otroligt viktigt att man inte ser den som en belastning utan som en nödvändig del av ett industrisamhälle av vår typ och ett instrument för att skapa arbete och största möjliga samhällsnytta.

Låt mig nämna några områden av den offentliga sektorn som är av stor betydelse:

- Utbildning och forskning.
- Transportväsen och trafiksystem.
- Energiförsörjningen, som är mycket viktig och måste planeras på lång sikt.
- Kultur och humanistisk verksamhet i vid mening.
- Hälsovård.
- Socialtjänst och omsorg.
- Industriell produktion för den gemensamma sektorns egna behov – ett område som är underutvecklat och där man borde kunna göra betydligt mer.

Herr talman! Tiden löper. Jag har uppehållit mig vid den gemensamma sektorns betydelse därför att den utsätts för många attacker, främst från de borgerligas sida. Även om jag är missnöjd med regeringens politik och tycker att man för en begränsande politik, lyser det klart igenom vilken taktik de borgerliga har när det gäller den offentliga sektorn. Utifrån min kommunala erfarenhet kan jag säga att det är främst moderaterna som står för den dubbla kniptångsoperation mot den offentliga sektorn som är menad att försämra den så långt att den måste tas över och privatiseras och då lämna utrymme för spekulation från det kapital som ackumulerats i industrin. I dag finns det *enorma förmögenheter som ligger och väntar på spekulativ och vinstbringande verksamhet*. Och varför inte kasta sig över skola, daghem och sjukvård när man lyckats nå fram till ett tillstånd där kommuner och landsting inte kan sköta det som de borde sköta?

Därför föreslår de borgerliga i sina budgetförslag väsentliga neddragningar av statsbidragen till viktiga verksamheter, samtidigt som man ute i kommunerna kämpar för att sänka skatten och minska kommunernas och landstingens inkomster den vägen. På så sätt anfaller man den offentliga sektorn från

två håll, när den egentligen som bäst behöver sina skatteinkomster för att kunna motsvara människornas behov. Detta är en strategi för kapitalism – det borde ni tala om från den borgerliga sidan.

Det enda sättet att strida mot denna politik – det borde regeringen veta – är att utveckla, förbättra och förändra med en offensiv politik där den gemensamma sektorns viktiga delar tillåts utvecklas och där den offentliga sektorn inte utsätts för samma besparings- och anfallspolitik som de borgerliga faktiskt föreslår.

Från vpk:s sida vill vi genomföra en rättvisepolitik med återföring av alla de resurser som tagits från folk och från den gemensamma sektorn. Vi vill föra tillbaka dem från de förmögna och från den privata sektorn, som berikat sig på underskotten under många år.

Vi vill också skapa arbete, eftersom vi tror att samhället inte kan resa sig utan att alla människor får möjligheter att arbeta. Därför är den offentliga sektorns utveckling så oerhört viktig.

Hur ser regeringen på den långsiktiga utvecklingen för den offentliga sektorn, när man nu undan för undan klämmer åt den med olika besparingar? Jag vill ha ett svar från civilministern.

Anf. 51 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! I april 1985 redovisade regeringen för riksdagen ett samlat program för den offentliga sektorns förnyelse. Detta program tillsammans med regeringsförklaringen är grunden för det arbete som nu kommer att inriktas på ett praktiskt genomförande av nya idéer i stat och kommun.

Utgången av fjolårets riksdagsval visar att svenska folket slår vakt om välfärdssamhället. Det förpliktigar regeringen till ett arbete som tar sikte på att vidareutveckla den svenska modellen. I detta ligger att hålla fast vid systemets givna fördelar och samtidigt analysera brister och hitta nya verktyg för att uppnå nya mål.

Regeringen är givetvis öppen för idéer från alla dem som deltar i diskussionen om välfärd och offentliga sektorn. Här ligger mycket av framtidsfrågorna. Jag tyckte att Margitta Edgren hade flera intressanta synpunkter i sitt inlägg strax före middagsuppehållet.

De orättvisor som fanns i vårt land när välfärdspolitiken inleddes på 1920- och 1930-talen är i stor utsträckning undanröjda. Det finns emellertid behov av ytterligare volymmässiga satsningar inom barnomsorgen och äldreomsorgen. Det säger oss att den nya välfärdspolitiken bör inriktas på de s. k. livskvalitetsfrågorna. Det gäller miljön och vår kost. Människor önskar en ökad individuell anpassning av de offentliga tjänsterna och en större delaktighet i samhällets utveckling. De ungdomar som utbildas vill möta en offentlig sektor som ger dem möjligheter att ta ansvar och utveckla mångfald. Parallellt med detta ser vi behov av en bättre hushållning med skattepengarna. Många vill se prislappar på de offentliga tjänsterna.

Enligt min mening är det väsentligt att den offentliga sektorn även i fortsättningen utvecklas under demokratisk ledning och efter principen om solidarisk finansiering.

Jag lyssnade också på Gunnar Hökmark och hans tal om privata insatser. Jag vill säga att socialdemokraterna inte tror på den ideologin, av det skälet

att den strider mot grundläggande rättvisekrav.

Jag vill också hänvisa till att renodlade marknadslösningar är sparsamt förekommande internationellt i t. ex. hälso- och sjukvården. Det beror på att dessa lösningar är oförenliga med kraven på en behovsanpassad och därmed rättvist fördelad vård.

En huvudlinje i utvecklingen av den offentliga sektorn blir därför att bredda demokratin. Den offentliga sektorn kan öppnas för direkt medborgarmedverkan, och den representativa demokratin kan utvecklas genom bättre instrument. Ett fördjupat folkstyre har inte enbart ett värde i sig. Det är också ett sätt att utveckla samhällets organisation.

Försöksverksamheten med ökad kommunal självstyrelse har satts i gång med utgångspunkt i flera riksdagsbeslut och med regeringens tillstyrkan av merparten av de 250 dispensansökningar som kommit in från de s. k. frikommunerna. Försöket har hitintills visat att den statliga detaljstyrningen väsentligt kan minska utan att några vitala samhällsintressen går förlorade. Det är regeringens ambition att successivt utvärdera frikommunsförsöket, så att erfarenheten av försöket kan läggas till grund för förändringar som berör samtliga kommuner och landsting i vårt land.

Regeringen kommer under mandatperioden också att lägga fram förslag som syftar till att utveckla den kommunala demokratin, dels genom en reform om brukarinflytande, dels genom en reform om decentralisering av beslut till distriktsnämnder och kommunaldelsnämnder.

Det är bl. a. mot denna bakgrund motiverat att vi gör en samlad översyn av kommunallagstiftningen. 1983 års demokratiberedning har på regeringens uppdrag utarbetat ett förslag till principer för en ny kommunallag, som för närvarande remissbehandlas.

Statsförvaltningen kan stärka sin demokratiska förankring genom att riksdag och regering får bättre möjligheter att fatta styrande beslut i de för medborgarna viktiga frågorna. Större eget ansvar för de myndighetsinterna frågorna kan läggas på personalen och verksamheterna.

Remissbehandlingen av verksamhetskommitténs förslag visar att kommitténs förslag när det gäller en modernisering av förhållandet mellan regeringen och statsmyndigheterna har fått ett brett stöd bland remissinstanserna. Regeringen kommer att förelägga riksdagen förslag i dessa frågor senare under mandatperioden.

Låt mig här understryka vikten av de förtroendevaldas aktiva medverkan i förnyelsen av den offentliga sektorn och att denna medverkan kommer att få avgörande betydelse för att förändringarna skall kunna genomföras och komma medborgarna till del. Politikerrollen är enligt mitt sätt att se viktig att utveckla. Det gäller inte minst rollen som ombud för folket.

Här vill jag säga att jag delar Hans Peterssons i Hallstahammar uppfattning att vi skall slå vakt om den solidaritet som finns inom den offentliga sektorn. Jag tror att våra politiker kommer att leva upp till detta ansvar.

Regeringens politik är icke, Hans Petersson, att dra ner på den kommunala verksamheten. Vad vi har föreslagit är att man skall dra ned ökningstakten till 1 %, dvs. det som regering och riksdag har uttalat sig för. Till den likviditet på ungefär 35 miljarder kronor som kommunerna har 1987 skall man också lägga en inkomstökning på ca 10 miljarder. De kommuner som får

svårt att klara sig har vi möjlighet att hjälpa individuellt genom extra skatteutjämning.

Genom folkrörelserna och föreningslivet engageras många människor i ett gemensamt arbete på frivillighetens grund. Regeringen avser att vidta olika åtgärder för att ge folkrörelser, kooperativ och andra frivilliga sammanslutningar bättre förutsättningar att utveckla sin verksamhet. Det skall också kunna ske genom att föreningarna engagerar sig i verksamheter som i dag bedrivs av kommunerna, landstingen eller staten.

Ett sätt att utveckla statsförvaltningen är att ge myndigheterna ökade möjligheter att bedriva ett rationaliserings- och effektiviseringsarbete på längre sikt. Under den gångna mandatperioden har regeringen inlett ett försök med treåriga budgetramar i sex statliga myndigheter. Regeringen kommer att ta upp budgetsystemets utformning på längre sikt i samband med ställningstagandet till verksledningskommitténs förslag.

Ett andra inslag i arbetet med att effektivisera statsförvaltningen är fortsatta regelförenklingar. Därmed skapas utrymme för större ansvar för personalen och dess förmåga att kombinera rättssäkerhet med sunt förnuft.

Ett tredje inslag i effektiviseringen av statsförvaltningen är att anpassa förvaltningsstrukturen till ändrade förhållanden.

I Norrbottens län förbereds en försöksverksamhet med en samordnad länsförvaltning med utgångspunkt från riksdagens beslut förra året. Försöksverksamheten skall utvärderas så att en proposition om den statliga länsförvaltningen kan läggas fram senare under mandatperioden.

Regionalpolitiska mål och mål för statlig service till medborgarna, näringslivet och organisationerna talar för en decentralisering av statlig verksamhet. Det finns bl. a. anledning att pröva vilka möjligheter till decentralisering som öppnas genom den nya tekniken inom tele- och datakommunikationsområdet.

Ett fjärde inslag i utvecklingsarbetet är att bättre ta till vara den stora resurs som personalen utgör. I de tusentals vardagskontakterna mellan medborgarna och personalen finns en erfarenhetskälla som bättre kan tillvaratas i stat och kommun.

För den närmaste tiden är huvudinriktningen att på det statliga området genomföra de åtgärder och förslag som redovisades i den personalpolitiska proposition som riksdagen beslutade om strax före jul förra året.

Regeringen avser också att senare i år förelägga riksdagen ett förslag till ett samlat chefsförsörjningsprogram för statsförvaltningen.

Som ett femte inslag i arbetet med att utveckla den statliga förvaltningen vill jag peka på behovet av utvärderingar.

Såväl verksledningskommittén som riksrevisionsverket har lämnat förslag som syftar till en förbättrad resultatredovisning och återföring till statsmakterna.

Regeringen avser också att ta initiativ till att mätningar av servicen kommer till stånd så att jämförelser kan göras mellan olika myndigheter.

Regeringen har tillsatt en särskild utredare med uppgift att föreslå de åtgärder som erfordras för att riksrevisionsverket skall kunna överta hela ansvaret för den statliga revisionen. Regeringen kommer att lämna ett förslag till riksdagen i denna fråga senare i år.

En viktig målsättning för regeringens arbete med att förnya den offentliga sektorn är att förbättra servicen så att myndigheterna bättre skall kunna tjäna medborgarna. Det gäller både i staten och i kommunerna.

I den nya förvaltningslag som regeringen har presenterat slår man inte bara vakt om de traditionella kraven på rättssäkerhet, utan den är också inriktad på att motverka krångel, förkorta väntetiderna och underlätta kontakterna mellan myndigheterna och medborgarna. Med den nya lagen kan myndigheterna t. ex. rätta egna fel och kommunicera muntligt i stället för skriftligt med medborgarna.

Den nya förvaltningslagen behöver följas upp med en bred och åtgärdsinriktad utbildning inom hela den statliga förvaltningen. I årets budgetproposition har medel föreslagits för denna utbildning. Regeringen bereder också ett uppdrag till SIPU att framlägga ett utbildningsprogram.

På regeringens uppmaning har de statliga myndigheterna redovisat sina åtgärder i syfte att förbättra servicen till allmänheten, kommuner, företag och organisationer.

Herr talman! Det har nu gjorts ett omfattande arbete med regelförenklingar och förbättrad service. Därför är det angeläget att informera riksdagen om detta arbete. En sådan redovisning kommer att presenteras tillsammans med den lägesbeskrivning av försöksverksamheten med frikommunerna som riksdagen redan har begärt.

Med utgångspunkt från det arbete som jag här kort har sammanfattat kommer regeringen under innevarande mandatperiod att konkretisera sitt förnyelsearbete i den offentliga sektorn. Detta kommer att ske genom propositioner till riksdagen, överenskommelser med kommunförbunden, samverkan mellan parterna på arbetsmarknaden och praktiska försök ute på arbetsplatserna.

I andra länder diskuteras också hur man kan utveckla välfärdssamhället. Regeringen följer denna diskussion och tar del av det praktiska arbete som görs i olika länder.

I Danmark pågår exempelvis en försöksverksamhet som har stora likheter med det svenska frikommunförsöket. Diskussioner pågår också i Norge. I de nordiska länderna har gemensamma konferenser anordnats i dessa frågor. Ett konkret utbyte av erfarenheter sker också på tjänstemannanivå. Under den här mandatperioden kommer det nordiska utbytet inom stat och kommun att fortsätta också mellan berörda nordiska ministrar. Genom den nordiska utbytestjänstgöringen kan enskilda tjänstemän få direkta erfarenheter på förvaltningarna i de andra länderna.

Sverige deltar även aktivt i ett program inom OECD som syftar till att förbättra den demokratiska styrningen av förvaltningen.

Till sist, herr talman! Den svenska modellen för att bedriva en välfärdspolitik har länge varit en förebild för många länder ute i världen. När vi nu går in i ett nytt skede av välfärdspolitiken är det min förhoppning att vi skall kunna utveckla sådana lösningar när det gäller demokrati, förvaltning och en organisation som reglerar medborgarnas förhållande till stat och kommun att vi kan behålla vår roll som inspirationskälla för länder som strävar i samma riktning.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 52 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Jag begärde replik direkt, för jag studsade när civilministern sade att riksdagsvalet har visat att folket står på regeringens sida i kampen mot attackerna mot den offentliga sektorn. Ja visst, socialdemokrater och kommunister kämpade gemensamt i något slags antiborgerlig front, kan man kanske säga, mot de spöken som fanns i valrörelsen där det talades om nedskärningar på det kommunala området. Vi gjorde det faktiskt med framgång. Moderaterna bröt nacken i spurtan av valrörelsen, och vi kunde rätta en arbetarmajoritet i riksdagen.

Men jag tror inte att de som röstade på de här partierna hade väntat sig att regeringen skulle lägga fram ett förslag som ligger så nära de borgerliga partiernas förslag att de borgerliga partiledarna under debatten i dag på förmiddagen har stått och berömt regeringen för dess konsekventa och skickligt genomförda politik. Välkomna in i högerburen, sade man ju. Det säger väl allt om inriktningen av politiken.

Sedan säger civilministern att jag inte skall missförstå detta. Det är inte så att man begränsar eller försöker minska utvecklingen inom den offentliga sektorn, utan man säger att den bara får växa med 1 %. Finansministern säger annars att den skulle kunna växa med 2 %, efter vad jag har läst. Det är riktigt. Men 1 procents utveckling måste ändå innebära en försämring i jämförelse med vad som vore möjligt i ett läge där människor fortfarande är arbetslösa, där det finns enorma behov att fylla för den gemensamma sektorn. Hur kan det komma sig att det nationalekonomiskt, det skulle jag vilja ha en förklaring på, är så förkastligt om kommunerna skulle kunna öka sin service, ha bättre öppethållande på bibliotek, bygga några barnstugor till och kanske komma i gång med en utvecklad kollektivtrafik? Vi som bor i bruksorterna har fått lära oss under många år, under olika regeringar, att pendling är vad vi skall syssla med när de lägger ner stålindustrin. Sedan minskar man bidragen till kollektivtrafiken också. Det här går inte ihop. Vilken ekonomisk-politisk strategi ligger bakom den sanning som regeringen försöker servera, att om man sparar på bidragen till kommunerna så att de inte kan fullfölja sina uppgifter eller utvecklas som det vore önskvärt blir det bättre för landet? Jag förstår det inte. Förstår civilministern?

Anf. 53 GUNNAR HÖKMARK (m) replik:

Herr talman! Även jag studsade för civilministerns inledning, men inte av samma skäl som den föregående talaren. Valet var knappast någon särskilt stor manifestation för socialdemokratien. Ni förlorade mandat, liksom vi, även om vi förlorade något mandat ytterligare. De problem som ni nu har inom socialdemokratien bottnar just i de dubbla löften ni gav före och efter valet.

Men om jag tar fasta på det som civilministern uppehöll sig vid, kring förnyelsen av den offentliga sektorn, är det en sak som brister i hela denna argumentation som regeringen och civilministern för. Det är att man inte har analyserat grunden till varför man har ansett sig tvingad att starta ett s. k. förnyelseprogram. Grunden till det är den omfattande kritik som har riktats mot den offentliga sektorns sätt att fungera, inte bara av de enskilda medborgarna utan även av en lång rad människor inom den offentliga

sektorn. Det är människor som upplever en frustrerande arbetsvardag, åklagare som inte längre tror på rättssäkerheten, poliser som känner sig ständigt frustrerade och hindrade i sin arbetsgärning. Det är människor inom sjukvården som ser stora viktiga sjukhusavdelningar stängas för att man skall kunna hålla landstingens olika öppenvårdscentraler vid liv, centraler som hade kunnat skötas bättre och billigare genom privata initiativ.

Civilministern snuddade litet vid den viktiga frågan när han sade att människor i framtiden kommer att kräva en mer individuell anpassning av välfärden. Det är precis så det är, och det är precis det som socialdemokraterna under parollen "förnyelse av den offentliga sektorn" vill förvägra dem. Varför inte införa något som jag skulle vilja kalla brukarval i stället för brukarmedverkan eller brukarinflytande? Varför inte låta de människor som är beroende av sjukvård, barnomsorg eller skola själva få välja i stället för att Bo Holmberg skall tala om för dem vilken skola de skall gå till och dessutom tala om för dem att de eventuellt vid olika kvällsmöten kan få ha synpunkter på hur skolan eller barndaghemmet eller öppenvårdscentralen skall fungera?

Saken är den att vi i dag håller på att få en indelning i A- och B-lag – de som har råd att anlita privat sjukvård vid sidan om den gemensamma sjukförsäkringen och de som är hänvisade till enbart den sjukvård som i dag finns inom den gemensamma försäkringen. Det är ni som driver fram indelningen i A- och B-lag, och det är därför det är tragiskt att se framtiden an med den förnyelse ni vill ha. Ni vill inte förnya tjänstesektorn, utan för er är det ett självändamål att människor skall vara hänvisade till en enda offentlig sektor. Det leder till att ni varken återupprättar människors förtroende för den offentliga sektorn eller ger de anställda där den stimulans och framtidstro som skulle vara nödvändig för ett Sverige med bättre möjligheter.

Anf. 54 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Civilministern och jag är överens om att det är nödvändigt att på olika sätt ompröva organisationen av samhällsservicen. Vad jag och folkpartiet menar är att det då är nödvändigt att ha en strategi för reformarbetet. Påtvingade nedskärningar leder lätt till sämre kvalitet och misstämning bland de anställda och bland medborgarna. Sparmål kan bli viktigare än verksamhetsmål. Det finns skrämmande exempel från andra länder på att den offentliga verksamheten förslummas om den tvingas till ständiga neddragningar. Skulle den offentliga sjukvården, forskningen, utbildningen och rättsväsendet ständigt få mindre anslag utan att man har något annat syfte än att minska kostnaderna, kan samhällsutvecklingen skadas. De offentliga utgifterna och så småningom också skatterna bör sänkas, men syftet skall vara att öka friheten och vitalisera ekonomin. Individerna måste få större frihet och möjlighet att påverka sitt liv. Den offentliga sektorn måste koncentrera sina ansträngningar till de huvudområden där den är oundgänglig och där privata initiativ över huvud taget inte kommer till stånd, i stället för att försöka ägna sig åt allt möjligt och försöka göra det en smula bättre än vad marknaden i övrigt kan.

Vissa delar av den offentliga sektorn bör öka: överföringen till barnfamiljer, satsning på högre utbildning, bistånd till u-länder, etc. Men det är bara möjligt om vi har den kraft som krävs och skär bort de delar som inte nödvändigtvis måste skötas av den offentliga sektorn.

Som jag sade i mitt inledningsanförande: Privatisering uppfattas av många som ett hot, av andra som en mirakelmedicin. Vi liberaler ser det som en intressant möjlighet, men vi har verkligen ögonen öppna för dess begränsningar. Och vi menar att det inte finns bara ett sätt att förnya den offentliga sektorn, utan förnyelsen måste drivas från många håll och på olika sätt, inifrån, uppifrån och utifrån.

Anf. 55 ALF SVENSSON (c) replik:

Herr talman! Det behövs volymmässiga satsningar på barnomsorg, sade civilministern. Det trista med ett sådant uttalande tycker jag är att uttrycket barnomsorg därmed monopoliseras till att gälla den omsorg som kommunerna står för.

Civilministern, som ju är något av fadder till frikommunerna, borde väl kunna hjälpa till att avdogmatisera synen på barnomsorg. Det bedrivs ju ändå barnomsorg vid sidan av den som kommunerna har huvudmannaskapet för. Om det behövs volymmässiga satsningar på den kommunala barnomsorgen vet vi knappast, vill jag hävda; vi har inte frågat förskolebarnsföräldrarna. Skulle verkligen inte civilministern utifrån den debatt om offentlig sektor, frikommuner, osv., som förs kunna tänka sig att generöst fråga alla förskolebarnsföräldrar: Hur vill ni att samhället skall ordna barnomsorgen åt er? Sedan skulle vi väl – i demokratins namn, höll jag på att säga – kunna acceptera de svar som ges och arrangera barnomsorgen efter de önskemål som anges. Då får vi också veta hur stor del av den offentliga sektorn som skall upptas av barnomsorg.

Låt mig också få fråga civilministern, varför inte civilministern eller någon annan från regeringen såvitt jag har kunnat lägga märke till lyft in i diskussionen en del av orsakssammanhangen bakom det faktum att den offentliga sektorn svällt så kraftigt. Det har ju inte bara haft med medveten fördelningspolitik att göra. Det är ju ändå så att drogbruket finns där; vad vi än tycker om det vet vi att det finns där och skapar ett väldigt tryck på den offentliga sektorn – på vårdsektorn, på domstolsväsendet, på polisväsendet, osv. Jag förstår faktiskt inte varför man inte vågar ta upp det i debatten, och där kan jag gärna vända mig till fler partier än det socialdemokratiska.

Anf. 56 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Till Hans Petersson i Hallstahammar vill jag säga att även med en tillväxt av 1 % kommer kommuner och landsting enligt min mening att klara av den utbyggnad som förestår när det gäller barnomsorgen och äldreomsorgen. Jag tror också att det finns möjlighet att ytterligare öka effektiviteten ute i våra kommuner och landsting och samtidigt upprätthålla kvaliteten och t. o. m. göra omfördelningar så att man kan få pengar över till eftersatta områden inom sjukvårdens bristområden, t. ex. höftledsoperationer och gråstaroperationer.

Till Gunnar Hökmark vill jag säga att vi visst har analyserat grunden för vår fortsatta välfärdspolitik. Det har vi gjort genom ingående diskussioner i mitt eget parti och genom att lyssna till människorna. Jag har inte som Gunnar Hökmark ibland haft en enda utgångspunkt när det gäller att förbättra den offentliga sektorn, nämligen privatisering.

Låt mig också säga att jag anser att det föreligger en klar missuppfattning när det gäller privatiseringen av sjukvården, nämligen att sjukvården skulle bli bättre och billigare bara man privatiserar. Så är det inte. Det finns fakta och studier som visar att sjukvårdskostnadernas andel av bruttonationalprodukten varierar såväl mellan länder med offentlig finansiering som mellan länder som har annan finansiering, t. ex. försäkringssystem. Det finns egentligen, Gunnar Hökmark, bara ett mätbart samband, nämligen mellan kostnaderna för hälso- och sjukvården och bruttonationalprodukten. Länder som har kommit långt i ekonomisk utveckling sätter av mer till hälso- och sjukvården än andra länder, detta oberoende av organisationsformen för sjukvården.

Jag deltog i en diskussion om den offentliga sektorn. Efter den diskussionen kom det fram en professor i ekonomi till mig och sade: Jag har varit med i studier, internationellt och i Sverige, där man undersökt fenomenet byråkrati. Vi har haft uppgiften att studera byråkrati och dess relation till associationsform – offentlig och privat. Studierna visar att associationsformen inte avgör. Det är i stället graden av centralisering som skapar byråkrati, dvs. centralstyrd organisation främjar byråkrati, oavsett om det gäller det privata näringslivet eller offentlig verksamhet. Detta borde snarare leda till slutsatsen att det krävs decentralisering, inte privatisering.

En annan sak som den här professorn hade varit med om att undersöka var hur det är med det effektiva beslutsfattandet. Efter att ha studerat den saken i olika länder kom man fram till att effektiviteten i beslutsfattandet inte hängde samman med associationsformen men väl med om det fanns en ökad grad av centralisering i organisationen.

Vi har byggt upp en behovsstyrd vård i landet. En fråga som ligger nära till hands är om den behovsorienterade sjukvården överensstämmer med människors uttalade önskemål. Människorna misstror den offentliga sektorn, säger moderaterna. Har då människorna i vårt land förtroende för den offentliga sektorn eller inte?

År 1984 gjorde vi för första gången i Sverige en jämförande attitydundersökning. Vi frågade svenska folket hur de såg på den gemensamma sektorn och på olika verksamheter inom näringslivet. Resultatet av undersökningen visade att 62 % var mycket eller ganska positiva till sjukhusens sätt att fungera. Motsvarande siffra för SAS var 33 %. Därmed har jag inte riktat någon kritik mot Janne Carlzon. Men vi skall ha dessa siffror i åtanke och inte förledas av skallet mot den offentliga sektorn eller tro att människors tillit och förtroende för stat och kommun skulle vara nedkörd.

Alf Svensson undrade hur vi ställer oss till den valfrihet som går ut på att olika organisationer och föreningar skall få bedriva skilda verksamheter. Diskussionen om privatisering måste hållas skild från den kompletterande privata verksamhet som vi har i dag. Ingen ifrågasätter, i varje fall inte socialdemokratin och regeringen, dagens privatpraktiserande läkare, privatpraktiserande tandläkare, föräldrakooperativa daghem och enskilda skolor. Vi får också skilja på privatiserad kommersiell verksamhet och den ideella verksamhet som bedrivs när t. ex. föräldrar startar kooperativa daghem eller den verksamhet som bedrivs i Hassela med sin särskilda pedagogik. Även kyrkan bör i det perspektivet kunna få organisera barnomsorg.

Regeringen kommer att öka valfriheten så till vida att den i större utsträckning än hittills säger ja till icke kommersiella modeller och på olika sätt understöder föreningar och kooperativ som bedriver icke kommersiell verksamhet. Det gäller att ta till vara de insatser som enskilda människor vill göra och därmed bidra till ökad valfrihet för medborgarna. Deltagandet i samhället ökar då också.

Anf. 57 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Jag kan inte se annat än att de likviditetsindragningar som gjordes förra året värst drabbar de kommuner som hade den sämsta likviditeten. De måste nu låna pengar för att ha ett rörelsekapital till bl. a. löneutbetalningar. Ovanpå det kommer årets proposition med förslag om indragningar på en rad områden. Jag kan inte se att det på något vis skulle förbättra kommuners och landstings möjligheter att nå en rad av de mål som civilministern nämnde. Dessa kommuner hade redan tidigare problem och stod inför stora krav på förbättringar. Hur skall deras möjligheter att lösa problemen öka när man tar ifrån dem pengar?

Civilministern sade att man hade frågat folk vad de tyckte om den offentliga sektorn. Vilken syn på den offentliga sektorn har regeringen? Är den en tärande sektor som helst skall begränsas eller minimeras? Eller skall den offentliga sektorns tillväxttakt hållas tillbaka därför att den, som man brukar säga i den borgerliga propagandan, är för dyr? Eller är det en verksamhet som är absolut nödvändig, som är samhällsnyttig och som borde utvecklas på lång sikt, både för sitt demokratiska innehåll och för sina möjligheter att skapa arbetstillfällen och en sund samhällsekonomisk utveckling?

Det vore bra om vi fick reda på det, för ni säger en sak i den allmänna debatten, när ni slår mot de borgerliga partierna, men ni handlar på ett annat sätt i den praktiska ekonomiska politiken.

Varför tror civilministern att de borgerliga pratar så varmt om privatisering? Jo, i första hand naturligtvis för att kunna göra vinster på folks behov men också därför att det faktiskt finns en massa behov som den offentliga sektorn i dag inte kan klara, därför att den begränsas ekonomiskt.

Nu för man över pengar från det ena facket i portmonnän till det andra inom den samlade offentliga sektorns ram, från kommuner och landsting till staten, och säger: Titta, så bra budget vi har i staten – det där med kommunerna är en annan sak! Vore det inte bättre att i stället ta pengar där de finns, i enlighet med vpk:s budget? Vi har visat att det finns källor att ösa ur utan att det drabbar kommuner och landsting och man ändå får en expansiv offentlig sektor med förstärkt social rättvisa och en politik som skapar jobb inom många sektorer.

Anf. 58 GUNNAR HÖKMARK (m) replik:

Herr talman! Bo Holmberg tar nu upp en debatt om vilken typ av alternativ som är mer eller mindre bra, och med hjälp av litet statistik här och var försöker han bevisa någon tes som jag i och för sig är litet grand oklar över. Men låt oss inte debattera vilken typ av sjukvård, vilken typ av barnomsorg, vilken typ av annan tjänsteproduktion och omsorgsverksamhet som är den bästa. Låt i stället människorna föra den debatten.

Skälet till att ni har tvingats tala om en förnyelse av den offentliga sektorn är ju att det dök upp ett antal privata alternativ i det svenska samhället och att människor började välja dem. Det är möjligt att privata alternativ är lika byråkratiska eller rent av mer byråkratiska än den offentliga sektorn. Låt dem vara det, därför att då kommer människor inte att gå dit. Det är detta som är det fina med att människor kan välja, att då blir den enskilde mäktig gentemot dem som gör tjänsterna inom sjukvården eller barnomsorgen eller något annat.

En sak vet vi, och det är att enligt de undersökningar som har gjorts i Sverige – vi behöver inte gå till utländska jämförelser – är verksamhet inom den privata sektorn billigare i jämförelse med motsvarande verksamhet inom den offentliga sektorn – inom tandvården, inom hälsovården osv. Inom barnomsorgen är det lätt att visa på att mängder av fristående privata daghem har väsentligt lägre kostnader än den offentliga sektorns. Trots det står föräldrarna i kö.

Den grundläggande slutsats som man kan dra av det Bo Holmberg säger är att regeringen inte har någon politik för att återupprätta människors förtroende för de delar av den offentliga sektorn där det är som viktigast att verksamheten fungerar. Man har ingen politik för att återupprätta rättssäkerheten när det gäller skattemål. Man har ingen politik för att återupprätta människors trygghet när det gäller deras egen integritet.

Man har heller ingen politik för att möta de besparingar som socialdemokrater liksom borgerliga ändå kommer att tvingas genomföra gentemot den offentliga sektorn. När ni sparar kommer det att bli fråga om besparingar som inte bara drabbar medborgarna utan som också kommer att drabba de offentliganställda, i form av att ni motverkar att de får möjlighet att pröva nya alternativ och få utlopp för sin yrkeskunskap.

I perspektivet av de besparingar som det talas om inom statskontoret och som kan komma att bli nödvändiga i framtiden är det en tragedi att ni försummar att ge dem som i dag jobbar inom den offentliga sektorn en möjlighet att pröva nya vägar.

Anf. 59 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Det framgår ganska tydligt att vi och civilministern inte riktigt använder samma material, när vi diskuterar vilka områden som kan privatiseras eller inte. Därför är det viktigt att det finns fristående forskare och debattörer, som kan analysera den offentliga sektorns problem och lämna oss förslag till lösningar. Folkpartiet tror inte att byråkrater skall ha monopol på att utreda byråkraters problem. Redan sättet att definiera problemen kan ofta styra inriktningen av tänkandet och besluten.

Riksdagens roll som godkännande av en framtida strategi för förändring och som granskare av regeringen bör alltså stärkas enligt folkpartiets åsikt. Jag hoppas att det har framgått av vad jag har sagt att folkpartiet försvarar välfärdsstaten men angriper dess brister.

Anf. 60 ALF SVENSSON (c) replik:

Herr talman! Jag poängterade inte i mitt anförande eller i repliken att det var just privatiseringen i sig som jag värnade om, utan det var i synnerhet

valfriheten. Jag har noggrant och med tacksamhet noterat att det nu skall bli accepterat att icke-kommersiella föreningar och organisationer gör en omsorgsinsats. Det har suttit långt inne, men nu har det socialdemokratiska partiet onekligen visat upp en sinnesändring i det avseendet.

Jag kan emellertid inte bli tillfreds om det förhåller sig så, att valfriheten som skall skapas enbart skall få finnas mellan den omsorg som kommunen är huvudman för och den omsorg som icke-kommersiella verksamheter står för. Jag vill naturligtvis i görligaste mån verka för att det också accepteras opinionsmässigt och ekonomiskt-praktiskt att föräldrar som så vill kan vårda och fostra sina egna barn. Det skall alltså inte handla om att omsorgsbegreppet är knutet till allting utanför det den egna familjen kan bestå. I dag finns inte den möjligheten rent praktiskt, och det tycker jag faktiskt är skrämmande.

Jag hade hoppats att civilministern här skulle antyda att valfrihet var på gång – han ivrar ju för det här med frikommuner – och kanske också visa en litet mera modern syn på den offentliga sektorn än vad vi har varit vana vid från det hållet. Jag har aldrig gillat talet om att skära ned i den offentliga sektorn, och jag tycker att debatten mycket mer skall handla om att försöka minska trycket mot den offentliga sektorn genom att människor håller sig friska och inte behöver anlita de erbjudanden – mycket bra sådana – som den står för. Den debatten försökte jag litet grand intonera här, men civilministern nappade tyvärr inte.

Anf. 61 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Det var intressant att notera Margitta Edgrens uttalande att folkpartiet slår vakt om välfärdssamhället men angriper dess brister. Det är också min utgångspunkt, och därför hoppas jag att Margitta Edgren kan bidra med konstruktiva förslag under den här regeringsperioden.

När jag har försökt att få grepp om vad de borgerliga gjorde för att förnya den offentliga sektorn när de hade ansvaret, har jag inte kommit fram till mer än en byråkratmotion och friggebodarna, men det kan hända att jag har läst slarvigt.

Det var också intressant att höra att Alf Svensson aldrig har gillat talet om att man skall skära ned i den offentliga sektorn. Om vi kan börja diskussionen om den offentliga sektorn och välfärdssamhället från så nyanserade utgångspunkter, då tror jag att det finns möjligheter att enas om viktiga förslag och förändringar framöver.

Låt människorna välja, säger Gunnar Hökmark. Javisst skall människorna välja. Men det är också så att varje parti skall presentera sin politik och tala om vad man står för, gå ut med den politiken och få väljarnas ja eller nej. I de allmänna valen har människorna den stora valfriheten. Vi har mycket noga inom socialdemokratin funderat över vad som skulle hända, om man genomförde ett systemskifte och lyfte över hälso- och sjukvård, viktig omsorg m. m. på en ren marknadsmodell och privatiserade offentlig verksamhet. Det skulle leda till orättvisor och gynna de bäst ställda. Sådan politik vill vi inte driva. Sedan är det väljarna som får ta ställning till det ena eller det andra förslaget. Valet visade att systemskifte inte gillades av folket.

Till dem som har sagt att jag applåderat det socialdemokratiska valresulta-

tet vill jag säga att jag tror att valresultatet var ett utslag för den svenska modellen, för svensk välfärdspolitik och mot att ge sig in på äventyrligheter att med utländska förebilder införa ett nytt system i landet.

Det tas många fina initiativ även utanför den offentliga sektorn som vi har möjlighet att ta till vara och lära oss av. Jag har själv erfarenhet av vilka insatser för förnyelse som kan göras på hälsohem. Där har man en annan inställning till hur man skall försöka klara sjukdomar och rehabilitera svårt sjuka. Där tillämpas biologisk medicin och satsas på andra alternativa behandlingsmetoder. Det är värdefulla tillgångar och erfarenheter, som kan föras till den etablerade sjukvården. Kanske ungdomar med ulcerös colit slipper att börja sitt liv med en påse på magen. Andra kan få uppleva förändringar i sitt hälsotillstånd med alternativ kosthållning och alternativ behandling. Det är verkligen att tänka nytt och bidra till ökad valfrihet. Oavsett om man går till en privatläkare eller en läkare inom offentlig vård får man ju samma albyl.

Låt mig allra sist, herr talman, till Hans Petersson i Hallstahammar och andra som påstår att vi inte har någon egen politik säga att vi har en alldeles klar politik. Vi har under hela valrörelsen slagit vakt om välfärdspolitiken och den offentliga sektorn. Men vår uppgift är också att se dess brister. Vi kan konstatera att det tidigare utbyggnadsarbetet från 1920- och 1930-talen för ett rättvist välfärdssamhälle, där alla skulle få gå i skolan och alla skulle få bo anständigt, nu är i stort avslutat. Återstår gör de volymmässiga delarna inom barnomsorg och äldreomsorg. Då gäller det för oss inom socialdemokratien att bedriva en välfärdspolitik, som inte bygger på en verklighet som vi lämnat bakom oss utan på den framtid vi möter. Det är därför som socialdemokratien arbetar med den dubbla uppgiften att dels försvara den svenska modellen och välfärdssamhället, dels orka med självkritik och formulera nya målsättningar för att klara av de problem som vi ser framför oss.

Här har jag angivit ett antal huvudvägar, varav en är att gå demokratins väg. Det är icke, som jag sade inledningsvis, bara ett mål i sig, utan det är också ett sätt att öka medborgarstyrningen och effektiviteten i hela vår samhällsförvaltning. Det är en kungsväg för oss i förnyelsearbetet. En annan är att utveckla organisationen i stat och kommun, så att behovet av de tjänster som allmänheten efterfrågar på ett bättre sätt skall kunna tjäna allmänheten.

Här har vi presenterat en strategi, som kommer att bli allt tydligare, för hur vi vill modernisera förvaltningsapparaten i stat och kommun med en rad instrument. Vi har sagt att vi måste gå till ökad kamp mot byråkratien och att vi måste förbättra servicen – inte med några charmkurser utan med ett servicebegrepp som stämmer med de speciella villkor som stat och kommun arbetar under. Det handlar om tillgänglighet, om ändringar i organisationen och kvaliteten i verksamheten. Det är också viktigt att vi ökar valfriheten inom den offentliga sektorn genom icke-kommersiella alternativ.

Så, herr talman, jag framhåller att vi inom socialdemokratien har fört en grundlig diskussion om förnyelsen av den offentliga sektorn. Vi söker oss nu fram till en vidareutveckling av välfärdssamhället. I det arbetet hoppas jag att många skall delta. Från regeringens sida skall vi vara öppna och lyssna till olika synpunkter och förslag.

Jag tror att det skulle vara en styrka om vi kunde bli överens mellan partierna när det gäller viktiga organisatoriska utformningar i stat och kommun, så att man inte rycker sönder organisationen samtidigt med att man får ett majoritetsskifte i Sveriges riksdag.

Trejde vice talmannen anmälde att Gunnar Hökmark och Hans Petersson i Hallstahammar anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 62 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag vill fortsätta debatten om den offentliga sektorn och dess funktion och former. Men redan från början vill jag slå fast att när vi moderater diskuterar den frågan så gör vi det inte som ett angrepp på välfärden i vårt samhälle utan med utgångspunkt i att skapa ett samhälle där välfärden är naturlig och tillhandahålls på det sätt människorna vill ha den. Ibland tycker jag den här debatten innehåller inslag av att debatten gäller själva välfärden. Det gör den inte, i varje fall inte från vår utgångspunkt.

Jag skulle vilja säga att den gemensamma insats som människor företar för att lösa problem eller lindra risker är en djupt rotad tradition i vårt samhälle. I bondesamhället, som inte ligger mer än fyra eller fem generationer bort, var det vanligt att man i gemensam ansträngning löste problem och tog och lyfte av svåra risker. Man behöver bara tänka på de gamla kreatursförsäkringarna, som var just sådana insatser. Nej, de gemensamma insatserna är någonting fint.

Eftersom vi har så många lyssnare, vill jag gärna passa på tillfället att föredra en beskrivning av den offentliga sektorn som står att finna i svensk lagstiftning och som är ett mycket fint aktstycke. Det är 1 § socialtjänstlagen, som lyder så här:

”Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och gruppers egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.”

Just i det här stycket lagtext återfinner jag allt det som jag menar är moderat politik i den här frågan. Den gemensamma sektorn utsätts inte för kritik i sig. Vi har kritiserat den, och vi fortsätter att göra det, därför att den har blivit så stor och därför att den fungerar så dåligt.

Storleken kommer så väl till synes, och om den saken har det förut argumenterats så ingående att jag inte behöver göra det mer. Jag vill bara peka på att när vi här i riksdagen nu i höstas skulle gå att lösa ett problem som är föremål för många uppmärksamhet, nämligen frågan om barnomsorg, tog vi på nytt ett steg längre in i en större offentlig sektor – och det är någonting som vi moderater inte tror är rätt.

Vi säger att det måste skapas alternativ i den offentliga sektorn. Jag vill då ansluta mig till Alf Svenssons formulering: Vi vill lindra trycket på den

offentliga sektorn genom att erbjuda andra alternativ än samhällets alternativ för den offentliga sektorns funktioner. Det kan man göra genom att helt enkelt säga sig att i varje samhällssektor där man kan erbjuda det som människorna behöver i annan form än i den offentliga sektorns form skall den aktuella nyttigheten erbjudas i denna andra form. Det borde inte vara så som folkpartiets företrädare här säger, att man skall hålla ögonen på privatiseringen, så att den inte växer. Men den skall växa just så mycket som den kan för att skapa tillgänglighet när det gäller människors efterfrågan på vård, omsorg, utbildning och annat. Den skall vara just så stor som marknaden efterfrågar. Om den är det behöver man inte, som folkpartiets företrädare gör, prata om strategi, observans, återhållsamhet. Man skall låta den naturliga kraften utveckla alternativet till den offentliga sektorns tjänster.

Jag vill emellertid mera uppehålla mig vid den offentliga sektorns funktion. Jag vill nämligen föra in i debatten någonting som också har sagts förut, att regeringen inte har någon verklig politik på det här området. Civilministern har försett oss med en kaskad av ord och paroller ur de dokument som utarbetats inom regeringskansliet i samband med programmet för förnyelse. Men vad som verkligen behövs, det är att vi återskapar människornas i vårt land förtroende för den offentliga sektorn.

Det har, civilministern, bildats en förening som heter Frihet för Sverige. Den har bildats därför att det finns allvarliga brister i den offentliga sektorns funktion. Människor i Sverige känner sig hotade. Kan ni begripa det? I Sverige, som anses vara frihetens hemvist, bildar alltså ledande svenskar en förening för att utveckla frihet för Sverige. Det är ett bevis för att den offentliga sektorn inte fungerar.

Jag vill gärna ta tillfället i akt och använda de återstående minuterna av min taletid för att ge några exempel, som jag verkligen hoppas att civilministern vill kommentera. Exemplet visar hur kilar av misstro har slagits in mellan den enskilde och samhället.

Låt mig först nämna bokföringsnämnden, som har fått en ny ordförande. När den gamle ordföranden Per Sköld, som jag tror är socialdemokrat, entledigades, förklarade han att det berodde på att han gått emot ekobrottskommissionens begäran om att bokföringen i rörelser skulle göras till föremål för samhällets kontrollfunktion. Kan civilministern gå upp i talarstolen och säga att det inte alls var detta saken gällde, att det fanns en annan förklaring till att Per Sköld skulle avgå? Om civilministern inte kan det, upplever jag det så att regeringen med sin åtgärd tog ett steg mot att dra in denna myndighet i regeringens maktsfär. Och det är en allvarlig anklagelse och en allvarlig oro att uppleva.

Detta är inte det enda exemplet. Riksrevisionsverket har fått en ny generaldirektör. I det fallet har vi samma typ av debatt. Var vänlig bekräfta för oss att det inte är så att regeringen försöker få greppet över riksrevisionsverket!

Personer i datainspektionens ledning lämnar datainspektionen och säger utåt att de gör det därför att de inte har kraft nog att fullgöra den uppgift som de uppfattar att de har fått, nämligen att värna de enskilda människornas integritet i kontrollsamhället. Tala om för oss att de enskilda människornas integritet inte skall hotas och att datainspektionens chef har missförstått

anledningen till regeringens uppträdande! Försök att övertyga oss om att detta är riktigt!

Jag vill ge ytterligare några exempel. Civilministern kan naturligtvis kritisera dem och säga att de rör speciella lagförhållanden och att han därför inte kan gå in på dem. Men jag vill inte ha den kommentaren. Jag vill i stället att civilministern här ger en politisk förklaring som innebär att regeringen tar avstånd från den typ av byråkratiskt uppträdande som jag kommer att exemplifiera. De exempel jag skall anföra är alla hämtade ur verkligheten. Alla handlar om människors nödrop till myndigheter eller till riksdagsmän.

En narkotikasjuk 20-årig flicka fick ett barn. Socialvårdande myndigheter lät inte hennes 25-åriga syster eller hennes 45-åriga moder ta hand om barnet; systemen ansågs för ung och modern för gammal. Varför måste det alltid vara så när det gäller mänskliga hänsyn, att myndigheterna anses förstå bättre än den egna familjen?

Jag vill ge ett annat exempel, och kom ihåg att det enda jag begär är att civilministern skall säga: Så får det inte vara. Vi tar avstånd från sådant.

Den 93-åriga pensionären Karl Fråberg finns på långvården i Örkelljunga. Hans 87-åriga hustru placerades av myndigheterna på ett annat vårdhem, och makarna kunde inte träffas mer. De har i skrifter bönat om att få vara tillsammans så att, som de uttryckt det, de efter ett långt äktenskap kan få dö tillsammans.

Kom fram här, civilministern, och säg att det har de naturligtvis rätt till! Kom fram här och säg att de myndigheter som har misshandlat dessa gamla har handlat fel!

Låt mig till slut säga att det är genom att visa att dessa byråkratiska övergrepp, dessa okänsliga myndigheters behandling av människor är fel, och genom att säga att det inte får vara på det sättet som ni kan visa vägen för förnyelse av den offentliga sektorn. Då kan civilministern hjälpa till att utveckla och förnya den offentliga sektorn.

Anf. 63 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Vid det här laget har ju diskussionen om den offentliga sektorn gått några rundor, och jag tänker inte försöka väcka till liv alla de faser i debatten som redan har behandlats.

Jag vill inledningsvis säga att jag vänder mig mot civilministerns försök att för socialdemokratins del lägga beslag på begreppet välfärdssamhälle. Vi strävar ju alla efter ett välfärdssamhälle. Vi har olika uppfattningar om hur det bör vara organiserat och vad det bör innehålla, men det finns såvitt jag vet ingen som har ambitionen att rasera välfärden.

I anknytning till detta tycker jag det är rimligt att också kritisera den parallellställning som socialdemokraterna gör av välfärd och offentlig sektor. Man har löst välfärdsfrågorna olika i olika länder. Det innebär inte att alla länder som har en betydligt mindre offentlig sektor än vi har en sämre välfärd. Jag tror att den lösning som finns inom socialdemokratien till vad man själv kallar just den svenska modellen är beklaglig. Den innebär att det finns ingen öppenhet för varianter, ingen flexibilitet. Man lever i föreställningen om att det som man en gång med stolthet kallade för det starka samhället alltför är ett starkt samhälle i positiv mening.

Vad vi har upplevt är ju – och man kan väl säga att det intresse för reformer som socialdemokraterna börjat visa är ett utslag av det – att det starka samhället har slagit tillbaka på olika sätt. Det kostar en förfärlig massa pengar. Det är svårt att finansiera det. Många människor upplever att deras tillvaro är alltför inrutad och reglerad, att de är alltför beroende av myndighetspersoner av olika slag, att deras personliga integritet är hotad just genom det som man tidigare med viss självberömmelse kallade för det starka samhället. Jag för min del tror att det är väldigt viktigt att man är uppmärksam på dessa signaler, som kommer från enskilda människor i samhället, och att man verkligen tänker sig för när man tydligen ganska okritiskt vill förespråka ytterligare expansion av den offentliga sektorn.

Ett problem är ju, oavsett vad vi tycker om den offentliga sektorns storlek och fördelar, att vi nätt och jämnt har råd med den. Hans Petersson i Hallstahammar pläderade värtaligt för kraftiga ökning av den offentliga sektorn. Ja, men dessa måste ju betalas, och pengarna måste tas någonstans ifrån. Och man har väl, åtminstone inom socialdemokratin – om jag förstod finansministern rätt tidigare i dag – kommit till insikt om att vi slår huvudet i skattetakets överallt. Vi kan inte höja den direkta skatten och inte heller den indirekta skatten. Vi har skattebelagt alla möjliga aktiviteter i samhället, och det finns en utbredd skattetrötthet som gör att ytterligare skatteökningar inte ger de inkomster som man rent siffermässigt räknar med.

Detta är en realitet som vi måste hålla i minnet när vi ser på den offentliga sektorn. Vi har från centerns sida aldrig hyst någon rädsla för samhället – samhället är ett hjälpmedel som vi har i olika sammanhang. Vi har alltså inte någon skräck för staten, men vi måste ju alla inse att det i grunden är produktionen som skall betala vad vi kostar på oss via samhället. Den viktigaste insatsen för att bevara och vidareutveckla välfärdssamhället i vid mening är att se till att vi har ett sådant ekonomiskt klimat att vi klarar oss i den allt hårdare internationella konkurrensen när det gäller produktion av varor av olika slag. Vi kan inte diskutera den offentliga sektorns storlek utan att ha dessa elementära fakta i bakhuvudet.

Det inlägg som civilministern gjorde och som jag med uppmärksamhet lyssnade på handlade i huvudsak om den offentliga sektorns organisation. Det är självfallet ett viktigt område, där en hel del kan göras. En annan aspekt, som Nic Grönvall utförligt berörde i sitt anförande, är sambandet mellan alltmera utvidgade myndighetsbefogenheter och den enskilda människans rättssäkerhet och personliga integritet. Inte minst de senare frågorna har ju blivit allt aktuella i den offentliga debatten.

Jag skall ta upp bara ett par frågor som har med organisationen att göra. Jag tycker i och för sig att de organisatoriska frågorna är viktiga, dock inte lika viktiga som de som gäller rättssäkerhet och personlig integritet. Jag hinner inte beröra alla de frågor som jag antecknat, men jag vill ta upp kommunernas andel av den offentliga sektorn, något som civilministern sade en hel del om. Det är ju en viktig fråga, som också blir allt viktigare. Kommunerna står numera för en betydligt större del av den offentliga sektorn än staten.

Civilministern berörde också den kommunala demokratin. Det finns även all anledning att göra det, eftersom den kommunala demokratin har mycket

stora brister. Det är dessutom risk för att dessa brister blir allt större. Den egentliga grunden för de brister som finns på detta område är de storkommunsreformer som har genomförts. Avståndet mellan beslutsfattare och kommuninnevånare har blivit allt längre, och antalet förtroendevalda har minskat radikalt. Antalet förtroendemän är ju ungefär en tiondel av det antal som fanns före kommunsammanslagningarna. Detta är ju en väldig reduktion.

Denna utveckling har lett till att "amatörpolitikerna" har fått en mycket besvärlig situation. Det går väl an att vara kommunalråd eller därmed likställd, men de som samtidigt med tunga kommunala uppgifter skall ha ett civilt yrke har en mycket besvärlig situation. Det händer ofta att de ledsnar.

Det finns förslag på gång om vitalisering av den kommunala demokratin. Jag tycker att en del av dem är bra, och jag skall inte gå in på dem. Men det finns en del fundamentala saker som man måste ta tag i om det skall bli någon nytändning.

Vi har länge sagt att det var olyckligt att införa gemensam valdag för riksdag och kommuner. Det är alldeles uppenbart att kommunernas problem kommer bort i valkampanjerna. Det blir ingen ordentlig redovisning, inget ordentligt ansvarsutkrävande. Men socialdemokraterna har hittills inte velat vara med på någon förändring. Och de diskussioner som vi har i folkstyrelsekommittén på den här punkten går utomordentligt trögt. Det skulle vara intressant att höra civilministerns synpunkter på den viktiga frågan.

Under den tid som vi hade del i regeringsmakten delades en hel del kommuner, efter begäran av och till stor tillfredsställelse för de kommuninnevånare som kom att på det sättet finnas i mindre kommuner. Sådan delning är ett sätt att återskapa något av det som gick förlorat genom storkommunreformen. Den socialdemokratiska regeringen har varit oerhört restriktiv, och man har direkt sagt att några kommunindelningar skall det inte bli tal om. Jag tycker att det är en rigid inställning. Det finns många exempel runt om i vårt land på kommuner som med fördel skulle kunna delas.

Vi är ense om att vi måste försöka decentralisera verksamheten i kommunerna. Det kan ske på olika sätt. Jag tror att det är mycket viktigt att vi, om vi tillskapar nya organ inom kommunerna i ett decentraliserat system, ger dessa cella beslutsbefogenheter, naturligtvis inom givna budgetramar. Jag tror också att det är mycket viktigt om man skall kunna få något folkligt engagemang att dessa nya organ – om vi kallar dem kommundelsråd eller fullmäktige eller något annat – återspeglar opinionen i de områden som de är satta över. Vi har länge krävt direktval till de här organen, men det vill inte socialdemokraterna vara med om.

I samband med den här utvecklingen har politikerrollen blivit svårare, inte minst för kommunalpolitikerna. Civilministern sade i sitt inlägg att politikerrollen är viktig och betonade att demokratins väg skulle följas i kampen mot onödig byråkrati.

Vi skall komma ihåg att det inte bara är den statliga byråkratin som ställer till besvär. Vi har en omfattande byråkrati även på den fackliga sidan, som i många fall känns lika tryckande för den enskilda människan som den offentliga sektorns byråkrati. Det är så många människor upplever det hela.

Samtidigt som civilministern tydligen tycker att man skall stärka politiker-

rollen, vilket jag också anser är riktigt, har han varit den främsta, och såvitt jag kan förstå nästan enda, drivkraften bakom beslutet att de fackliga organisationerna skall ha tre representanter i varje kommunal nämnd. Det är ett beslut som motvilligt har fattats av den socialistiska majoriteten här i riksdagen och som, det vill jag försäkra, inte har ett dugg gehör ute i kommunerna, inte ens bland socialdemokraterna.

Jag skulle vilja fråga civilministern: Tycker civilministern att denna förstärkning av det fackliga inflytandet på politikernas bekostnad är ett sätt att betona politikerrollens vikt?

Jag skulle kunna fortsätta med en hel del frågor som berör kommunerna. Jag vill gärna understryka vad en del sagt tidigare. Jag tror att det är viktigt att i framtiden utgå från den enskilda människans önskemål och behov mer än från vad som ter sig rationellt ur kollektivets synpunkt. Ju mindre man kan bestämma uppifrån för de enskilda människorna, desto bättre är det.

Barnomsorgen har diskuterats här i olika omgångar. Jag måste säga att jag tycker det är mycket konstigt att man inte kan ge barnfamiljerna det förtroendet att själva få välja vilken omsorgsform som de vill ha. Det kräver naturligtvis att man fördelar barnstödet på sådant sätt att föräldrarna får en reell valmöjlighet. Jag fattar inte att man kan hålla fast vid det oerhört orättvisa system som vi har för närvarande. Detta är en punkt där det finns utrymme för omtänkande och öppning.

Jag sade att en aspekt av den starka utbyggnaden av offentliga sektorn är att många människor upplever att de inte klarar sig i myndighetsdjungeln. De är ängsliga för olika utslag av myndighetsaktiviteter och tycker många gånger att de blivit felaktigt behandlade och inte får sin rätt. Och om de äntligen får sin rätt tar det många år och kan innebära lika stor rättsförlust som att bli felaktigt behandlad.

Om man inte känner till att denna stämning finns bland folk – denna upplevelse av ett starkt samhälle – då vet man inte vad som rör sig i de breda folklagren. Då är det lätt – och det händer även för politiker – att skylla på förvaltningen. Man säger att det är rigida och hänsynslösa paragrafryttare som är orsaken till att misshälligheter och orättvisor uppkommer. Det kan naturligtvis vara så. I en så jättelik administration som vi numera har måste det naturligtvis finnas en och annan som inte sköter sina uppgifter.

Men vi får också komma ihåg att vi har lagt på förvaltningen förfärligt mycket av uppgifter och samtidigt särskilt under senare år begränsat resurserna. Det går naturligtvis att spara ett par procent under några år – men det går inte hur länge som helst, för då kommer man in i den vitala verksamheten. På många förvaltningar som jag har litet kännedom om säger man: Vi klarar helt enkelt inte av uppgifterna, vi har inte folk, vi orkar inte med dem.

Jag erinrar mig när konstitutionsutskottet var ute på en rundresa och besökte en landshövding – jag skall inte säga vem, även om jag kunde göra det. Han samlade oss och sade: Ni fattar så mycket beslut där uppe i riksdagen och regeringen utfärdar så mycket förordningar och myndigheterna så mycket tillämpningsföreskrifter att vi helt enkelt inte klarar av att se till att de följs. Vi får göra en sortering och säga: Detta skall vi följa och verkställa, för det tycker vi är viktigt – det andra lägger vi åt sidan. Sedan

ställde han frågan till oss: Är det så ni vill ha det? Vill ni att det är vi som sitter ute i förvaltningen som skall bestämma vad som är gällande lag, eller är det ni i riksdagen som skall göra det? Detta tycker jag är ett memento. Det innebär att vi måste ta itu med själva lagstiftningsproceduren och själva inriktningen av lagstiftningsarbetet. Vi måste inrikta det på förenkling och, när vi tar nya bestämmelser, fråga oss: Är det ingenting av det redan gällande som vi kan ändra på?

Vi har från centerns sida i en stor partimotion lagt en lång rad förslag i den här frågan som jag tyvärr inte kan redovisa nu. Vi menar att om vi skall få en rationell offentlig förvaltning, då måste vi börja med lagstiftningssystemet som sådant.

Anf. 64 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Bertil Fiskesjö sade att vissa förespråkar en ohejdad tillväxt av den offentliga sektorn och nämnde sedan mitt namn. Den slutsatsen drog han alltså när jag undrade varför kommuner och landsting inte får behålla de inkomster som flyter in till dem, så att de kan klara sysselsättningen och en utveckling av sina verksamheter. Det innebär ingen ohejdad tillväxt.

Jag kan däremot erkänna att vi i ett mer långsiktigt program har föreslagit att man skall bygga ut den samlade offentliga sektorn så att det skapas 100 000 nya jobb under en tioårsperiod. Det kommer att behövas. Industriutvecklingen är inte sådan att vi kan räkna med att alla människor som kommer ut på arbetsmarknaden som ny arbetskraft kan sugas upp. Vi står inför en monopoliserad och krisande kapitalism. Vi har också att vänta en omfattande introduktion av ny teknik, som kommer att ställa helt nya krav när det gäller sysselsättningen och möjligheterna att skapa jobb för människor.

Jag menar att den offentliga sektorn här har en mycket viktig uppgift. Det handlar då om en förnyelse i vid mening, inte bara när det gäller dess demokratiska innehåll, som har berörts i denna debatt, utan också beträffande verksamhetsområdena. Den offentliga sektorn kan göra betydligt mer än i dag.

Under 1970-talet anställde kommuner och landsting 40 000 människor per år när det var som värst. Jag tror att det nu är 4 000, eller något liknande, per år. Jag kanske har fel, men det är en siffra som jag har sett.

Pengarna måste tas någonstans, sade Bertil Fiskesjö. Han fortsatte sedan: Vi har knappt råd med den offentliga sektorn. Han avslöjade därigenom den borgerliga ideologin när det gäller den offentliga sektorn.

Vi har i vårt budgetförslag anvisat var pengarna skall tas. Det är den stora styrkan i den kommunistiska budgeten. Vi har visat var pengarna finns och hur man kan ta in dem, både i ett ettårsperspektiv och i ett flerårsperspektiv.

Centern däremot går den motsatta vägen. Enligt vad jag har fått mig föredraget ur centerns partimotion vill centern sälja ut en del statliga företag. För något år sedan var det Vattenfall som var på tapeten. Jag kanske kan få bekräftat om det förslaget finns med också i år. Ni vill sälja ut statliga företag för 3,5 miljarder och på så vis beröva samhället möjliga framtida inkomster, som skulle kunna hjälpa till att finansiera viktiga delar av den offentliga sektorn. Det är en oerhört stor skillnad på den politiken och vår.

Anf. 65 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Tyvärr var det ett undanliggande svar som Hans Petersson i Hallstahammar gav.

Vi har en offentlig sektor som om man räknar även transfereringarna omsluter 60 % av bruttonationalprodukten. Räknar man bort transfereringarna är det 40–50 %, i varje fall 40 %. Detta skall ändå finansieras. Om vi tar bort resurser från den produktiva delen av det svenska samhället, rycker vi undan grunden för en fortsatt önskvärd utbyggnad, kanske också av den offentliga sektorn. I nuläget kan jag inte se att det finns någon annan möjlighet än att vi prioriterar produktionen i vårt land. Annars kommer vi så småningom att halka efter och bli en andra rangens industrination. Har färden i utförsbacken väl börjat, är det minsann inte så lätt att stoppa den.

Det är naturligtvis mycket mindre viktigt att i statlig regi ha sådan statlig verksamhet som inte är av servicekaraktär eller myndighetsutövningskaraktär. Om vi verkligen vill slå vakt om de delar av den offentliga sektorn som är av stor betydelse för medborgarna, får vi göra oss av med andra delar. Det är heller inget som säger att effektiviteten i skötseln skulle bli mindre därför att konkurrensen på olika produktionsområden ökar.

Anf. 66 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill ställa några frågor till Bertil Fiskesjö. Vilka resurser är det som tas bort från industriell produktion och industriell utveckling om den offentliga sektorn får behålla sina inkomster genom skattemedel från just industriell produktion och löneutveckling? När staten förbättrade sitt budgetunderskott under förra budgetåret berodde det på höjda löner och ökad produktion. De inkomsterna kommer till kommunerna med två års fördröjning. Hur kan de pengarna förhindra en industriell utveckling därför att de stannar inom den offentliga sektorn?

Jag vill vidare fråga: Fattas det pengar för industriproduktion, när börsvärdet har ökat fem gånger, när omsättningen på aktiebörsen har ökat elva gånger sedan 1980 och när aktieköparna bjuder över varandra på aktiebrev för att de förväntar en vinstutveckling i framtiden? Saknas det verkligen pengar när aktiebörsen har slagit världsrekord? Är det Bertil Fiskesjös slutsats? Saknas det pengar i den privata sektorn, när det har överförts mer än 100 miljarder kronor från den offentliga sektorn och de lägst bemedlade till den privata sektorn och de rika under en tioårsperiod?

Är arbetslösheten gratis? Kostar det inte samhället någonting när ungdomar, äldre och andra som går ut och söker jobb inte får något jobb? Är det inte en samhällsekonomisk vinst om de kan komma in i den offentliga sektorns regi och producera social och ekonomisk nytta för hela samhället?

Detta är några grundläggande ekonomiska frågor som Bertil Fiskesjö borde tänka litet extra på i stället för att falla direkt för sin egen borgerliga propaganda.

Anf. 67 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag vet inte vad det är för särskild propaganda jag bedriver. Jag diskuterar bara läget i Sverige utifrån faktiska förhållanden.

Vill vi ytterligare öka den offentliga sektorn måste vi självfallet ta

pengarna någonstans. Vi vet att produktionstillväxten i Sverige har varit mycket lägre än i våra konkurrentländer, att inflationen har varit dubbelt så hög och att räntan varit dubbelt så hög. Vi har inte någon särskilt gynnad situation i den internationella konkurrensen, och varannan person som uppbär lön i vårt land arbetar på ett eller annat sätt åt exporten. Detta är realiteter som vi måste se i ögonen. T. o. m. sådana länder som har haft det så knepigt förut, som Danmark och England, bör få en produktionsutveckling som går snabbare än vår.

Det finns vissa andra positiva drag i vår samhällsbild. Vi har lyckats hålla arbetslösheten nere bättre än andra länder, och det skall vi naturligtvis vara glada för, även om det inte är så stora skillnader i siffror som det ser ut i den formella redovisningen, eftersom vi inte räknar in dem som är sysselsatta utanför den öppna marknaden och genom samhällets försorg.

Vi kan inte kommendera fram eller inrätta jobb utan att ha en reell ekonomisk grund för att finansiera dem. Vägen går då över ett ökat budgetunderskott och en lånefinansiering, och den vägen skall vi helst inte beträda.

Anf. 68 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Nic Grönvall var en trevlig bekantskap att göra i talarstolen här i riksdagen. Han ställer först frågor och talar sedan om för mig hur jag inte skall svara på dem. Låt mig ändå göra några kommentarer utifrån mina egna synpunkter på de frågor Nic Grönvall ställde.

Jag har föga respekt, Nic Grönvall, för den som gör svepande generaliseringar och säger att hela den offentliga sektorn fungerar dåligt. Jag deltog nyligen tillsammans med Curt Nicolin i en diskussion om sjukvården med Överläkareföreningen på Karolinska sjukhuset. Nicolin började med att säga att han icke kunde klaga på kvaliteten i vården, och han ville icke klaga på personalen. Han ville ha systemförändringar. Det var ett rejält besked, i stället för att göra svepande omdömen om den offentliga sektorn och mena att vår sjukvårdspersonal, våra lärare och andra skulle fungera dåligt. Jag vill också erinra om den undersökning som visar att förtroendet hos det svenska folket är stort för den offentliga sektorn.

Nic Grönvall tog upp frågan om RRV och generaldirektören. Låt mig säga att det är litet förvånande att en moderat, som brukar anklaga den offentliga sektorn för att ha så dålig rörlighet i sin chefspolitik och bland sin personal, anför kritik mot regeringen när den aktiverar sin chefspolitik och står för personalrörlighet. Jag tror att vi framöver får räkna med att det blir en ökad rörlighet bland de högre cheferna inom svensk statsförvaltning. Det skall icke missuppfattas att det, när en chef har suttit i tolv år, behövs byte. Jag har också uppfattat diskussionen i verksledningskommittén så att man där var överens över partigränserna om att det behövs en ökad rörlighet i svensk statsförvaltning, inkl. chefsnivån.

Får jag också säga till Nic Grönvall att bytet på generaldirektörsposten vad gäller RRV inte har något som helst samband med det förslag som verksledningskommittén framlägger.

Ytterst är det den svenska riksdagen som skall fatta beslut om revisionens principriktning. Det föreligger ett förslag från verksledningskommittén.

Regeringen har att studera yttrandena från remissinstanserna och förelägga riksdagen en proposition. Det är riksdagen som avgör hur man vill ha det på den här punkten.

Från regeringens sida har vi verkligen lyssnat på den diskussion som förts om den enskildes integritet. Vi har inte tagit lätt på den kritik som har framförts. Jag tillhör dem som tror att många människor har en berättigad oro utifrån integritetssynpunkt.

Jag vill nämna tre saker som regeringen gjort. För det första var jag med om att arbeta fram en ändring av sekretesslagen, nämligen att uppgifter som insamlats för statistiska ändamål inte får användas för annat än framställning av statistik. Där var inte gränsen klar tidigare. Det tycker jag är en viktig förändring för att öka den enskildes integritet.

Det kom för det andra upp en diskussion i anslutning till folk- och bostadsräkningen. Man frågade sig: Kommer den enskildes integritet att tas till vara? Vi tog fasta på den oron. Riksdagen diskuterade frågan och ville ha en särskild kommission med företrädare för de politiska partierna. Regeringen har tillsatt en sådan, och genom den kan medborgarna få insyn i folk- och bostadsräkningens arbete.

För det tredje har vi haft en diskussion om personnumren. Det tog regeringen fasta på. Det sitter nu en särskild utredning – data- och offentlighetskommittén – som skall behandla den här frågan. De har även att överväga åtgärder som skyddar den personliga integriteten.

Låt mig till sist kommentera fallet Karl Fråberg, som rycktes ifrån sin äldre hustru och placerades på ett annat sjukhem. Om det nu inte var så att mannen i fråga av medicinska skäl måste få vård på sjukhem, utan vi utgår från att det var av några andra och helt oförklarliga skäl som hustru och man inte fick vistas tillsammans, så känner jag precis samma vrede som Nic Grönvall. Jag anser att detta är ett utslag av gammalt myndighetstänkande. Det är rester av ett gammalt fattigsamhälle, där de gamla skulle anpassas till myndigheternas krav och inte tvärtom. Jag ställer inte alls upp på det. Låt mig säga att det finns en generell förklaring till det som Nic Grönvall tog upp. För drygt fem år sedan läste jag igenom en undersökning som SPRI hade gjort. Där visade det sig att ett förvånansvärt stort antal gamla människor flyttades in på ålderdomshem och sjukhem utan att de själva hade bestämt det. Och när man analyserade varför fann man att det var barnen, som bodde kvar i t. ex. norra Sverige, som var oroliga för sina föräldrar och menade att föräldrarna inte kunde bo kvar hemma. Barnen ringde alltså till myndigheterna och bad dem se till att föräldrarna kom in på ålderdomshem, för det var mycket tryggare för barnen. Sådant skall personalen naturligtvis inte ge vika för. Det är den enskilde, den gamle själv, som skall bestämma huruvida han eller hon skall bo kvar hemma eller inte.

Låt mig sedan säga till Bertil Fiskesjö att min kritik om förändringar av välfärdssamhället inte gällde centern, utan den gällde moderaternas krav på systemskifte i valrörelsen. Men det skulle ha känts skönt om Bertil Fiskesjö och andra centerpartister hade varit med på barrikaderna och slagits om välfärdssamhället i valrörelsen.

Låt mig också säga att jag inte talade enbart om förvaltningsorganisationen, utan jag talade också om demokratin och vikten av att organisera samhället så att det bättre tjänar medborgarna.

Jag antecknade noggrant en rad saker som Bertil Fiskesjö tog upp, och jag vill, herr talman, till sist få kommentera några av dem.

Först om demokratin. När jag var ny som civilminister möttes jag av en mycket stor utvärdering av kommunindelningsreformen. De flesta universitet hade varit inkopplade, och utvärderingen omfattade – tror jag – 17 volymer. Denna utvärdering visade entydigt att det var rätt att göra kommunindelningsreformen. Varför? Jo, de större kommunerna hade fått bättre ekonomiska resurser. Jag vet att Bertil Fiskesjö, som kan dessa frågor, delar uppfattningen att demokrati inte bara är att diskutera, att sitta i någon studiecirkel, utan demokrati är också att ha ekonomiska resurser och kraft att t. ex. i en kommun kunna lösa folks problem. På den punkten var utvärderingen om kommunindelningsreformen entydig, men – och där delar jag Bertil Fiskesjös mening – vad man satte upp frågetecken för gällde det minskade antalet förtroendevalda och det långa avståndet gentemot medborgarna, dvs. brister i den kommunala demokratin. Detta föranledde åtminstone mig att dra slutsatsen att man inte skall kasta ut barnet med badvattnet och säga att vi går tillbaka till den gamla kommunindelningen. Jag skrev direktiv till demokratiberedningen och bad dem ge regering och riksdag ett underlag så att vi kan behålla de större kommunerna men få nya idéer och förslag till att förbättra demokratin.

Nu har vi ett underlag, som är ute på remiss, och alla politiska partier har varit involverade i det arbetet. Ett intressant förslag där är förslaget om kommundelsnämnder, som innebär att man kan dela in kommunerna i regioner och decentralisera beslutsorganisationen.

Jag vill också säga till Bertil Fiskesjö att jag besökt en frikommun, som sätter ett kryss över den centrala administrationen, slopar de centrala nämnderna och decentraliserar till lokala nämnder. På så sätt kan man få en lokal service närmare folk. Jag undrar om man inte t. o. m. skulle kunna göra besparingar i administrationen.

Till sist vill jag säga något om politikerrollen. Jag tror att vi behöver självkritik i kommunerna. Kommunalpolitikerna måste i större utsträckning bli ombud för folket. De har för mycket växt ihop med byråkratin och talar i alltför hög grad samma språk som administratörerna. Man tar economichefens ljusbilder och åker ut och missionerar med dem. Det är icke bra.

En annan sak är att vi nog bör vara försiktiga med att ha fler heltidsförtroendevalda. Det är lätt att de går in och blir chefstjänstemän. För det tredje anser jag att politikerna skall styra i de viktiga frågorna och inte gå in så mycket i detalj. Politikerrollen är angelägen att diskutera i samband med att man diskuterar en vitalisering av den kommunala demokratin.

Anf. 69 NIC GRÖNVALL (m) replik:

Herr talman! Jag går fram till talarstolen för den här repliken för att jag så gärna vill återgälda civilministerns artighet. Han var en trevlig bekantskap i talarstolen. När jag påvisar ett av byråkratin övergrepp, kommer han fram och säger att det var ett exempel på gammalt myndighetstänkande – och det är just vad det var. Jag kan lätta civilministerns bekymmer genom att tala om att frivilliga krafter är på väg att ordna det bättre för dessa makar.

Jag vill i denna kammare gärna säga – även om jag vet att många av mina

partikamrater kanske tycker att det är onödigt – att just ordet systemskifte är ett bra ord för den politik som vi vill föra. Men kom ihåg att systemskiftet inte gäller huruvida välfärd skall tillhandahållas eller inte; det gäller, som jag sade i mitt förra anförande, *formerna för hur vårt samhälle skall svara på medborgarnas efterfrågan på välfärd.*

Om jag gjorde några svepande, generaliserande anmärkningar mot den offentliga sektorns funktion var det fel – det var det visst det. Men det finns brister, och jag påpekade att en av grunderna till att många medborgare i Sverige har förenats i dessa synpunkter på den offentliga sektorn är just att de på ett plågsamt sätt upplever dessa brister i den offentliga sektorns funktion.

Några kommentarer också kring riksrevisionsverket. Det var dess generaldirektör som i våra sinnen sådde misstanken att hans entledigande hade att göra med den socialdemokratiska regeringens syn på detta verks funktion. Det är en misstanke som ännu inte har släppt mig och som jag tycker är ytterst oroande. Det räcker inte att civilministern säger att det är riksdagen som skall besluta – civilministern vet att den här riksdagen har samma majoritet som regeringen representerar. Det förefaller alltså som om det vore socialdemokratins mening att organisera in riksrevisionsverket i sin makt-sfär, och det är allvarligt.

Till sist några få ord om folk- och bostadsräkningen. Tänk så många människor det är ute i vårt samhälle som med stor oro upplevt att man i denna folk- och bostadsräkning begär uppgifter som enligt vad vi alla vet finns hos myndigheterna! Det är väl då självklart att dessa människor hellre hade sett att civilministern sagt att avsikten inte var att kontrollera än att han framlagt förslaget om att en kommission skulle få utöva insyn över denna folk- och bostadsräkning.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 70 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Frågan om den kommunala demokratin löser man inte så enkelt som genom att säga att vi inte skall ha fler kommunalråd – det kan jag hålla med om – och att kommunalpolitikerna skall vara aktivare och inte ständigt och jämt bara följa förvaltningens förslag; det kan jag också hålla med om. Det grundläggande problemet redan i medelstora kommuner är att det för en s. k. amatörpolitiker, dvs. en person som har ett heltidsjobb vid sidan om, är nästan omöjligt att på ett tillfredsställande sätt fullgöra förtroendemannarollen. Tiden räcker helt enkelt inte till.

På grund av denna utveckling får vi en selektion av människor som kan tänkas åta sig kommunala uppdrag. Det blir då den grupp av människor som har lätt att få tjänstledigt eller som har lätt att vara borta från sitt jobb och som har betalt från sitt jobb när de är borta. Vi får alltså inte någon reell representativitet – det är det grundläggande problemet.

Så var det inte i de mindre kommunerna. Kontakten var bättre, frågorna var inte så många och så omfattande, vanliga människor kunde klara av att handlägga dem och ändå ha ett jobb vid sidan om.

Jag tror inte att man skall dela alla kommuner. Det är klart att det finns

många kommuner som fungerar bra och där det inte är lämpligt att dela. Men det gällde attityden till framställningar om delning av kommuner.

Om vi nu skall försöka engagera fler människor i det kommunala arbetet och sprida inflytande och beslutanderätt till kommunedelsråd, kommunedelsfullmäktige eller vad de skall kallas, är det viktigt att dessa nya organ uppfattas som reella kommunala beslutsorgan, att de har befogenheter, och även att de uppfattas som representativa organ. I de stora kommunerna uppvisar den politiska kartan ett mycket varierat mönster – det vet vi.

Det är naturligtvis inte särskilt tillfredsställande att en kommunedelsnämnd uppifrån får sig anvisad en politisk majoritet som inte stämmer med den politiska majoriteten i kommundelen. Civilministern undvek att svara på min fråga på vad sätt facklig representation i alla kommunala nämnder bidrar till att stärka politikerrollen.

Anf. 71 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Till Bertil Fiskesjö vill jag säga att det kommer ett förslag till riksdagen om den kommunala demokratin. Jag delar hans uppfattning att man, om man genomför en reform med decentraliserad beslutsorganisation i form av kommunedelsnämnder, skall ge dessa nämnder ett reellt beslutsansvar. Demokratiberedningens förslag har också denna innebörd.

Nic Grönvall tog i sitt anförande upp frågan om RRV:s roll. Det är en klar missuppfattning om man tror att regeringen önskar en förändring av revisionen så att den försvagas. Direktiven gick tvärtom ut på att revisionen skulle förstärkas. Det har heller aldrig uttalats någonstans att RRV inte skulle få ta egna initiativ i fortsättningen. Inte heller verksledningskommittén talar i sitt förslag om att revisionen skall försvagas. Diskussionen på den här punkten skall vara saklig.

Anf. 72 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Jag har suttit och lyssnat på debatten och vill gärna ta tillfället i akt att tacka civilministern för hans strävan att lägga fram ett förslag nu i vår med anledning av verksledningskommitténs betänkande. Jag vill också tacka honom för att han vill stärka de förtroendevaldas roll som ombud för medborgarintresset också i statsförvaltningen liksom tidigare har varit fallet i frikommunsförsöken.

Jag tycker också det är bra att man breddar de offentliganställdas erfarenheter med studier från andra nordiska länder, vilka har ett samhällsskick som är likartat vårt men kanske varierande förvaltningsutveckling. Vi vill ha kvar en effektiv och serviceinriktad offentlig sektor.

Jag hade också tänkt göra några kommentarer till vad Nic Grönvall har sagt, men eftersom han inte längre är i kammaren avstår jag från det.

Herr talman! Jag skall nu säga några ord om inflationen. Socialdemokraterna har vid flera tillfällen sagt sig vilja verka för ett ökat samförstånd i den ekonomiska politiken i Sverige. Av den tidigare debatten i dag har jag också kunnat utläsa att partierna är ense om vissa mål i politiken. Man är överens om att den ekonomiska tillväxten måste öka och konkurrenskraften förbättras, att kampen mot inflationen är viktig såväl för löntagare som för företagens konkurrenskraft internationellt, att det måste föras en aktiv

sysselsättningspolitik samt att speciellt barnfamiljerna måste uppmärksammas i fördelningsspolitiken. Man vill dock gå olika vägar för att nå dessa mål, och det har mycket värtaligt redovisats under förmiddagens debatt.

Vanliga medborgare upplever kanske sin egen ekonomiska situation som något fjärran från det makroekonomiska resonemanget i en riksdagsdebatt. Därför vill jag gärna se det hela ur mer hushållsnära synpunkt.

Det är otvivelaktigt så att den minskade inflationen inte bara har internationella orsaker. Det villkorliga prisstoppet har också haft en god inverkan på inflationen.

Det har stor betydelse för konsumenterna att det för livsmedel skedde en minskning i prisökningstakten med 2 %. Också när det gäller andra för vanliga hushåll viktiga utgiftsposter som kläder och skor, boendekostnader, bensin och kollektivresor har det under kalenderåret 1985 varit en klart dämpad takt i prisökningarna jämfört med 1984. Det är sådant som känns bra i hushållens plånböcker. Nu gäller det att fortsätta att hålla hårt i prissättningsstömmarna, så att inte priserna skenar i väg.

I en motion till årets riksdag har jag återigen givit uttryck för missnöje med att de procentuella prispåslagen i handeln ger kraftiga prishöjningar på kvalitetsvaror. Sådana påslag har en inflationsdrivande effekt genom att de ger prishöjningar utan något motsvarande kostnadsunderlag. Det gläder mig att vår prisövervakningsmyndighet, SPK, i ett för övrigt rätt lakoniskt meddelande i sin januarirapport ger uttryck för samma missnöje.

Det är inte bra med automatiska prishöjningar, och det är glädjande att SPK nu synes ha fått i uppdrag att se över prissättningsprinciperna. Det är ett viktigt led i kampen mot inflationen, men det brådskar. Vi har väntat nu i ett tiotal år på åtgärder, så jag hoppas att det snart skall komma sådana.

Jag lyssnade i dag med intresse till Karin Söders m. fl. plädering för ett vårdnadsbidrag till småbarnsföräldrar. Man kan undra om centerpartiet och folkpartiet tagit del av konsumentverkets uppgifter om olika hushållskostnader. De visar nämligen att familjer med tonårsbarn – 15–18 år – är i en lika svår ekonomisk situation som småbarnsföräldrar. Om man tar utgifter för livsmedel, kläder, skor, hälsa och hygien, med avdrag för skollunch, kostar ett barn mellan 1 och 3 år ca 745 kr. i månaden och ett barn från 7 till 10 år 830 kr., men ett barn mellan 15 och 18 år kostar 1 150 kr. per månad – ännu mer är det faktiskt för en pojke i den åldern.

Detta är kostnader som inte beror av om båda makarna arbetar deltid eller heltid. Att en höjning av barnbidrag och/eller bostadsbidrag är en bättre stödform för barnfamiljer än vårdnadsersättning eller ojämnt verkande skatteavdrag måste stå klart för många barnfamiljer när de ser på sin ekonomi. Det är också viktigt att bygga ut barnomsorgen till fulla behovet, så som regeringen avsett i sin proposition under hösten. Det ger den bästa tryggheten för att såväl man som kvinna kan välja yrkesarbete och ändå ge sina barn en trygg uppväxt.

Herr talman! Det är viktigt att regering och riksdag ständigt har sysselsättningsituationen under kontroll. Det är positivt att vi kan bibehålla en låg arbetslöshetssiffra samtidigt som inflationen dämpas. Det är en välfärdssignal, som få andra nationer i Europa kan peka på. Men i mitt eget län var vid årsskiftet över 15 000 personer öppet arbetslösa, och antalet

ökade under december med 700. Eftersom redan i dag nära 13 000 personer i länet har sysselsatts med AMS-åtgärder, är det i verkligheten nästan 30 000 personer som saknar arbete på den reguljära arbetsmarknaden i Malmöhus län. Vi har arbetslöshetssiffror över riksgenomsnittet.

Övriga Sverige måste ha förståelse för den förbittring som ökar i Skåne, när nu en stor arbetsplats hotas av nedläggning med följderna för många leverantörsföretag och servicenäringar. Vi måste arbeta och spara oss ur krisen, har vi sagt. Det gäller dock att inte spara så att det kostar mera arbetsmarknadsstöd för staten eller socialbidrag för kommunerna.

Jag har förtroende för att vår regering, som kraftfullt klarat kampen mot den ekonomiska krisen och kunnat vända de negativa trenderna på många områden, också skall lyckas ordna fortsatt sysselsättning åt skickliga men förtvivlade varvsarbetare på Kockums i Malmö.

Anf. 73 BIRGITTA RYDLE (m):

Herr talman! I årets budgetproposition skriver den nye utbildningsministern många vackra ord om våra barns och ungdomars utbildning. Redan i inledningen kan man läsa: "I ett samhälle, som ställer individens intresse i centrum, måste också den enskildes intresseinriktning, anlag och ambitioner vara en viktig utgångspunkt för utbildningsplaneringen. Detta är naturligt för ett samhälle som bygger på principen om människors lika värde."

Så läser man vidare och är som företrädare för moderat skolpolitik nyfiken på vilka förslag utbildningsministern skall komma med för att åstadkomma denna viktiga, elevcentrerade utbildningsplanering. Men där finns inga förslag. Förhoppningarna om ett nytänkande grusas definitivt när man på nästa sida läser:

"Den sammanhållna grundskolan ger oss den gemensamma kunskaps- och värdebas som lägger grunden för lösningar på olika samhällsproblem som ligger i hela befolkningens intresse. Samtidigt skärper detta kraven på grundskolan att verkligen vara en skola för alla."

Herr talman! Att alla elever skall ha en gemensam kunskapsbas i termerna läsa – skriva – tala – räkna i grundskolan är vi alla överens om. Men grundskolan måste ge eleverna mycket mer än så.

Vad blir det av det vackra talet om att tillgodose den enskildes intresseinriktning och ambitioner i den sammanhållna grundskolan, Lennart Bodström? Borde det inte vara självklart att skolan kombinerar sin uppgift att ge alla elever baskunskaper och basfärdigheter med möjligheter att ta hänsyn till – och ta till vara och utveckla – varje elevs personliga inriktning och fallenhet? Vilka åtgärder tänker utbildningsministern vidta för att åstadkomma detta?

Vi moderater har ett heltäckande program för en elevinriktad skola. Alla barn och ungdomar har rätt att få en utbildning som utvecklar deras inneboende förmåga. Skolan måste möta elevernas utveckling på ett sådant sätt att de känner sig engagerade. Då sporras de också att göra sitt bästa. Detta är vår utgångspunkt då vi bedömer hur skolan praktiskt skall vara utformad.

Det första vi föreslår är en sänkning av skolstartsåldern till sex år, men med inslag av flexibilitet, dvs. rätt för föräldrarna att uppskjuta skolstarten ett år

om de anser att det bättre passar barnet. En sen skolstart som vi ju har i Sverige – internationellt sett – missgynnar de elever som inte hemma kan få utlopp för sitt naturliga och spontana intresse för att lära. Man försummar att ta till vara den tid i barnens utveckling då de är särskilt receptiva och motiverade för att tillägna sig grundläggande kunskaper och färdigheter.

Detta leder till att många barn inte stimuleras tillräckligt. När barnen väl börjar skolan har värdefull inlärningsstid gått förlorad. I värsta fall kan den förlusten aldrig tas igen.

Kan barnen ges en god skolstart, undviks åtskilliga problem som skolan i annat fall tvingas att söka lösa under den senare skoltiden.

Vi föreslår också att en sänkning av skolstartsåldern kombineras med ett årskurslöst lågstadium – flexibelt på så sätt att möjligheter ges att sprida lågstadiestudierna över fyra år. Det avgörande är att man när eleverna fortsätter vidare till mellanstadiet vet att de har fått grunderna för att fortsätta där.

Det andra vi föreslår när det gäller grundskolan rör högstadiet. Som inte minst alla elever på högstadiet har kunnat konstatera är detta numera nästan helt sammanhållet. Med det menas att valmöjligheterna genom åren har blivit allt färre. Allmän och särskild kurs i tyska är avskaffad, allmän och särskild kurs i franska är avskaffad, och nu förbereds också avskaffande av allmän och särskild kurs i engelska och matematik.

Förändringarna motiveras officiellt med oviljan mot att – som det heter – "sortera" eleverna.

Effekterna av de minskande valmöjligheterna har emellertid inte blivit de som socialdemokraterna hoppats, nämligen att alla elever tillförsäkras en god utbildning. Tvärtom har utslagningen på högstadiet snarare förstärkts. De elever som slås ut – antingen i bokstavig bemärkelse eller genom att de tillgodogör sig för litet av undervisningen – är dessutom ofta de som från början hade de sämsta sociala förutsättningarna.

Det är, herr talman, inte förvånande att det har blivit så. Elevernas skiftande personligheter börjar i högstadieåldern få avgörande betydelse. Tar inte skolan hänsyn till skillnaderna går intresset för skolarbetet förlorat. Hänsyn till varje elevs egenart är enligt vår mening det bästa medlet såväl för att främja kunskapsinhämtandet som för att motverka utslagning. Det är därför nödvändigt med större valmöjligheter på högstadiet för att vi skall få en skola som engagerar och utvecklar alla.

Jag vill, med anledning av utbildningsministerns uttalande i budgetpropositionen om att arbetet med att förhindra utslagningen på grundskolans högstadium skall ges fortsatt hög prioritet, fråga utbildningsministern: På vad sätt? Jag har inte kunnat finna någonting om det i budgetpropositionen.

Herr talman! Gymnasieskolan skall – om regeringen får som den vill – gå samma väg som högstadiet. Med argument som liknar dem som man motiverat avvecklingen av valmöjligheterna för högstadieleverna med bedrivs nu försöksverksamhet med en gymnasieskola, där olika utbildningars särdrag suddas ut. Alla skall ha mer av samma sak.

Vi moderater har en annan syn på utformningen av gymnasieskolan. Den skall inte vara en förlängning av grundskolan, utan dess uppgift är att förbereda eleverna för yrkesarbete, fortsatt yrkesutbildning eller fortsatta studier.

Det är då både nödvändigt och naturligt att olika utbildningars krav på förkunskaper vad gäller både bredd och djup klart anges. Bestämda förkunskapskrav bör uppställas för gymnasieskolans olika linjer. Det ger eleven rätt information om linjens karaktärsämnen och om vad som krävs för att han eller hon skall ha en rimlig möjlighet att klara studierna.

Att sådana förkunskapskrav ställs är särskilt viktigt när gymnasieskolan öppnas för alla elever. De elever som av ett eller flera skäl behöver komplettera sina kunskaper före inträdet i gymnasieskolan skall erbjudas en möjlighet till detta. Kompletteringsstudier skall anordnas inom grundskolans ram efter årskurs 9. Möjligheterna till detta underlättas om skolstarten sker redan vid sex års ålder.

När regeringen i budgetpropositionen påpekar att ökade resurser till specialundervisning och särskilda åtgärder inom gymnasieskolan behövs på grund av det vidgade tillträdet, är detta uttryck för en grundläggande felsyn. Specialundervisning och andra åtgärder i gymnasieskolan behövs inte annat än i mycket speciella fall, om eleverna tidigare mött bestämda förkunskapskrav och erbjudits kompletteringsmöjligheter för att klara den kommande utbildningen.

Herr talman! Sverige är genom internationella avtal skyldigt att tillåta fria skolor. Däremot saknas avtal om det allmännas skyldighet att också ge sådana skolor rimliga ekonomiska arbetsvillkor.

I reglerna för statsbidragsgivningen sägs uttryckligen att det är de fristående skolornas nytta för det allmänna som är avgörande för om statsbidrag skall utgå eller inte. Detta betyder att socialdemokraterna har tagit ifrån föräldrarna rätten att välja skola för sina barn. I de fall statsbidrag beviljas är detta bara hälften så stort som motsvarande anslag till den allmänna skolan.

Staten skall enligt vår mening stödja fristående skolor på i princip samma sätt som skolor i offentlig regi. Kommunerna skall likaså stödja fristående skolor, med ett belopp som motsvarar högst den rörliga kommunala elevkostnaden. Det skulle göra det möjligt för de fristående skolorna att erbjuda sin undervisning för alla, inte bara de elever vars föräldrar har en särskilt stark ekonomi eller är beredda till stora uppoffringar.

Anf. 74 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Eftersom Birgitta Rydler i ett stycke riktar frågor som direkt rör mitt ansvarsområde i regeringen på ett avsnitt som är mycket centralt för regeringen, har jag valt att ta replik omedelbart. Det gäller insatserna mot utslagningen i grundskolan.

Det som sades i fjol i budgetpropositionen gäller också i år: kampen mot utslagningen på grundskolans högstadium har mycket hög prioritet. Det som tillförs i år är bl. a. att vi anger att också de s. k. lågstadipengarna i viss utsträckning bör kunna användas till insatser på mellanstadiet. Jag har i budgetpropositionen också förutsett en möjlighet för insatser för att förstärka matematikundervisningen.

Det är alltså en mycket medveten och klar handlingslinje regeringen följer i detta stycke, och jag har för regeringens del anledning att uttala tillfredsställelse över detta.

Jag noterar emellertid att moderaterna i sin skolmotion har valt att göra en mycket brutal nedskärning av anslagen till skolan, inte minst på de områden där man kan göra insatser mot utslagning.

Prot. 1985/86:71
5 februari 1986

Allmänpolitisk debatt

Anf. 75 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! När man läser budgetpropositionen konstaterar man ju att det är utbildningsministern som står som ansvarig för de citat som jag använde. När sedan Bengt Göransson går upp och svarar, kan jag väl säga att vi moderater naturligtvis hälsar det där om matematikundervisningen med mycket stor tillfredsställelse. Men det är väl egentligen inte någonting som har med själva utslagningen i skolan att göra. Jag ser de pengar som satsas på matematikundervisningen närmast som en kvalitetshöjande insats för skolans del.

När det gäller den särskilda satsningen med lågstadipengarna är det väl bra att man nu låter anslagen gå över till mellanstadiet, men det har varit litet tråkigheter med den satsningen, eftersom det många gånger har satsats på sådana projekt som har varit mycket kortvariga och som egentligen inte har lett dit man hade tänkt sig.

Jag blev faktiskt förbluffad när skolministern sade att vi sänker anslagen till grundskolan. Då skall jag verkligen be att skolministern tar och läser vår motion, så skall han finna att vår satsning på grundskolan ligger åtskilligt högre än vad regeringens budgetförslag gör.

Anf. 76 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Behovet av stimulans till människors kreativitet var en av de bärande tankarna i Bengt Westerbergs inledningsanförande i den allmänpolitiska debatten i dag. Endast med ett samhällsklimat som är positivt till människor med initiativ och idéer kan Sveriges tillväxt öka och landet utvecklas.

Kreativiteten är emellertid en ömtålig planta. Den kan inte kommenderas fram för att slå ut i full blom efter att länge ha undertryckts av makthavare av socialdemokratiskt snitt med övertro på kollektiva lösningar. Nej, kreativiteten kan fås att växa sig stark endast om de omgivande attityderna är gynnsamma. Därför måste människors kreativitet grundläggas och stimuleras i hemmet och i den obligatoriska skolan, där barnen tillbringar nio av sina mest formbara år.

En satsning på kreativitet och ökad kvalitet är därför också den röda tråden i folkpartiets partimotion om skolan.

Den första och viktigaste åtgärden blir naturligtvis att fånga upp barnens motivation för att lära sig läsa och skriva så fort den finns där.

Det är nu något mer än 100 år sedan vi i Sverige bestämde att barn skall börja skolan när de är sju år. Sedan dess har samhällsutvecklingen förändrats i nästan alla avseenden, t. ex. när det gäller skolvägens längd, hemförhållandena, arbetslivsförhållandena och synen på skola och utbildning. Skolan har också väsentligt ändrat arbetssätt och innehåll.

Till detta kommer att barn i dag generellt mognar tidigare än förr. Genom radio och TV, tidningar och tidskrifter och datorer är de också mer informerade än barn någonsin varit tidigare. Dessa förhållanden medverkar

också till att barn själva vill skaffa sig ytterligare information. Att kunna läsa är då den första och viktigaste förutsättningen.

I de flesta utvecklade länder inträder skolplikten då barnen är fem eller sex år gamla. Det är numera endast de nordiska länderna, utom Danmark, och ett fåtal andra länder som låter barnen börja skolan när de är sju år.

Skolstart vid sex års ålder innebär inte att pedagogiken och det kunskapsstoff som skall inhämtas av sjuåringarna omedelbart skall överföras till att gälla också för sexåringarna. I stället förutsätts självfallet att man under hela lågstadiet utgår från det enskilda barnets behov, mognadsnivå, motivation och förutsättningar.

Eftersom vårt förslag inte förespråkar att sexåringarna skall lära sig lika mycket som sjuåringarna i dag, innebär förslaget i praktiken en utvidgning av skolplikten från nio till tio år, vilket medför att eleverna kommer att sluta grundskolan vid samma ålder som nu.

Genom riksdagsbeslutet i december om en rätt för alla barn att delta i kommunal barnomsorgsverksamhet från ett och ett halvt års ålder till dess de börjar skolan har staten bundit sig för kostnader som uppkommer oavsett om man sänker skolpliktsåldern eller ej. Snarare finns det tecken som pekar på att ett "lågstadieår" i vissa fall kan kosta mindre än ett "förskoleår".

Förutom att pedagogiska skäl talar för en tidigareläggning av skolstarten tillkommer också andra positiva effekter. Behovet av nybyggnation för en utbyggnad av förskolan minskar, och färre klasslärare behöver sägas upp på grund av att elevkullarna blir mindre. Om man i år fattar ett principbeslut av den innebörd vi förespråkar kan skolpliktsåldern sänkas till sex år 1991.

Kreativitet förutsätter mångfald och alternativ. Det är därför folkpartiet talar så varmt för att det skall ges verkliga förutsättningar för de fristående skolorna att verka.

Riksdagen beslutade 1982 om ett nytt statsbidragssystem för fristående skolor. Ett av villkoren är att skolan i något väsentligt avseende skall skilja sig från grundskolan. De här reglerna har dock visat sig vara alltför njudda, i synnerhet om de tillämpas av en regering som i grunden är negativ till fristående skolor.

Bedömningen av om statsbidrag skall utgå till en fristående skola skall inte som nu inskränkas till vad skolan tillför det allmänna skolsystemet. Det måste också betraktas som ett allmänt intresse att tillgodose önskemål från föräldrar och elever som vill ha alternativ till den offentliga skolan. Detta är inte möjligt inom ramen för de bidragsregler som gäller i dag, och därför måste reglerna ändras.

Också när det gäller möjligheterna för föräldrar och elever att välja skola inom det kommunala skolväsendet bör större frihet medges än i dag. I olika sammanhang kan det vara av betydelse för en elev att få gå i en annan skola än den som normalt skulle anvisas av skolmyndigheterna. I samband med att t. ex. familjen byter bostad inom kommunen bör det vara familjen som avgör om eleven skall byta skola eller inte.

Vi menar också att ett elevanknutet statsbidragssystem skulle ge större utrymme för föräldrarnas möjligheter att påverka skolsystemet, liksom att det skulle underlätta för kommunerna att ha inflytande över hur tillgängliga resurser skall disponeras.

Kritiker av ett sådant system säger då genast: Men vad händer då om föräldrar börjar flytta bort sina barn från en viss skola, så att underlaget tunnas ut? Det självklara svaret är naturligtvis att det är något alldeles uppenbart fel med den skolan, som måste rättas till med detsamma, om det är så att föräldrarna inte vill ha sina barn kvar där.

Varje människa har egenskaper som är värdefulla och viktiga att utveckla, dvs. varje människa har en fond av kreativitet, större eller mindre, som måste tas till vara. Det är därför vi folkpartister opponerar oss mot att regeringen utestänger vissa elever från gymnasieskolan genom att skära ner det antal platser som skolöverstyrelsen har begärt. Om man har ambitionen att alla ungdomar under 20 år i första hand skall erbjudas en plats i gymnasieskolan, så är SÖ:s förslag det realistiska.

Varje år sedan 1983 har regeringen under löpande budgetår fått öka antalet platser med 5 000 eller fler. En tilldelning i efterha5 000 eller fler. En tilldelning i efterhand innebär dock alltid en sämre planering och därmed också ett sämre utnyttjande av de knappa resurserna.

Jag sade tidigare att varje människa har egenskaper som är värdefulla och viktiga att utveckla. Det finns i dag inom gymnasieskolan möjligheter till särskilda insatser för svaga eller omotiverade elever. Men även teoretiskt begåvade elever eller elever med annan specialtalang har rätt till och behöver uppmuntran och stimulans för att kunna utvecklas.

För elitidrottande ungdomar finns i dag en sådan möjlighet. Det finns också försöksverksamhet med estetiskt inriktade gymnasielinjer, likaså med kombination av specialidrott och studier vid hemortens gymnasieskola.

Men varför skall inte den elev som t. ex. har speciella förutsättningar för språk, matematik, dans eller sång också kunna arbeta enligt det s. k. hemortsalternativet, dvs. byta ut fem veckotimmar mot specialintresset? Varför skall inte dessa ungdomar få utveckla sin kreativitet? Nej, säger socialdemokraterna, bara de som idrottar får lov att göra det.

Inledningsvis framhöll jag att satsning på kreativitet och ökad kvalitet var den röda tråden i folkpartiets motion om skolan. Vilka är då förslagen för att öka kvaliteten? Det viktigaste är förstas välutbildade lärare.

Skolans viktigaste mål är att ge eleverna kunskaper och färdigheter. Detta lyckas grundskolan inte alltid så bra med. Det är många elever som lämnat grundskolan med otillfredsställande kunskaper.

Skolan befinner sig i en situation där elevantalet sjunker. Därav följer att många lärare i dag är arbetslösa, och fler kommer att hamna i den situationen under de närmaste åren. Det bästa sättet att utnyttja den resurs de övertaliga lärarna utgör är att de får lära alla barn läsa, skriva och räkna.

I budgetpropositionen föreslås i år att förstärkningsresursen får användas till anställning av fler lärare liksom till vidare ramar för vikarieanställning. Detta ligger helt i linje med vad vi tidigare har föreslagit.

Vi anser dock att man klart skall säga ifrån att den breddning som detta innebär skall användas till att stärka undervisningen i grundläggande kunskaper och färdigheter när det gäller att lära barnen läsa, skriva och räkna.

En skola som har föräldrarnas stöd och engagemang är också en skola där man vårdar sig om kvaliteten – på undervisningen, på lärarnas utbildning och

fortbildning, på elevernas och lärarnas arbetsmiljö. I en sådan skola tar alla ansvar för en stimulerande arbetsmiljö. Ett vitalt samarbete mellan hem och skola är en nödvändighet för varje skola.

En kvalitetsmedveten skola är angelägen om att ta hänsyn till varje elevs förutsättningar och ge undervisning och stimulans anpassad till eleven. Därför avvisade också riksdagen gymnasieutredningens förslag om att alla elever skulle buntas ihop för samläsning under två terminer oavsett vilken inriktning eleven hade valt. Nu återkommer regeringen med en utvidgning av försöksverksamheten på detta område i Mora, trots att resultaten därifrån har varit mycket negativa. Vi kan för vår del inte acceptera en sådan nivellering.

Just nu pågår en intensiv försöksverksamhet inom ramen för reformeringen av gymnasieskolan. Enligt länskolnämndernas rapporter till SÖ är nu ca 700 försöksprojekt i gång på mer än 200 gymnasieskolor. Det är naturligtvis positivt att attityden till förändringar och till försöksverksamhet är så gynnsam, men utvärderingen får inte eftersättas. Med den omfattning försöksverksamheten nu har är risken härför uppenbar.

En skola med kvalitet vinnlägger sig också om att ha välutbildade lärare. Vi har tidigare här i kammaren framfört våra synpunkter på regeringens nedrustning av högstadielärarnas ämneskunskaper.

Ett ytterligare steg i denna riktning var beslutet i höstas om att ämneskunskaperna endast skall bedömas med Godkänd och Icke godkänd. Väl inhämtade teoretiska kunskaper hos lärare skall inte nedvärderas. Ett enhetsbetyg är inte tillräckligt för att garantera kvaliteten i lärarutbildningen.

Fortbildning för lärare utgör ett väsentligt inslag i utvecklingen av skolväsendet. Både personalutbildning och lokalt utvecklingsarbete äger till större delen rum på schemabunden tid. När läraren på detta sätt genomgår fortbildning får man sätta in vikarie. Undantagsvis kan man lösa situationen genom samläsning eller självstudier för barnen. Naturligtvis innebär detta ett avbräck i undervisningen för eleverna och ett störande moment i skolarbetet. Ja, det har t. o. m. fått till följd att ansvarsmedvetna lärare har avstått från angelägen fortbildning av hänsyn till sina elevers arbetssituation.

Vi anser att en översyn snarast måste göras och att denna skall ta sikte på att fortbildningen förläggs till icke schemabunden tid, så att den i minsta möjliga utsträckning stör undervisningen för eleverna.

Herr talman! Folkpartiet har sagt nej till socialdemokraternas 3-procentiga besparing på lärarlönerna. Vi har gjort det av två skäl.

Det första är att en sådan besparing slår mycket orättvist för kommunerna. Den drabbar oskäligt sådana kommuner som har en lärartät skolorganisation. Vad är det då för kommuner? Jo, det är de kommuner som är barnrika, har en stor invandrarandel eller har många handikappade barn i skolväsendet.

Det andra skälet är att vi anser att det ute i kommunerna finns de kunskaper som är nödvändiga för att avgöra var en besparing gör minst skada.

Det här anförandet mynnar ut i fyra frågor till socialdemokraterna:

Varför är ni så rädda för alternativ i skola och gymnasieskola?

Varför kan inte andra än elitidrottare få utveckla sina anlag?

Varför är ni så ängsliga för att sätta kvalitetsbetyg på lärarnas ämneskunskaper?

Och till sist: Varför vill ni spara mest på de kommuner som redan har svårigheter att klara sin skolorganisation?

Anf. 77 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Efter att har hört moderaterna och folkpartiet här vill jag fråga: Är det för de duktiga och välanpassade eleverna som det går åt skogen i det svenska skolsystemet? Är det därför som det framför allt är grabbar ur arbetarklassen som slås ut ur skolan? Är det de välanpassade eleverna som utsätts för utsällningseffekten vid inträde till gymnasiet och under sin gymnasietid? Är det för att de välanpassade och duktiga eleverna slås ut ur skolan som vi har den sociala snedrekrytering till högskolan som vi har i dag?

Herr talman! Alla delområden av politikens fält handlar i större eller mindre grad om fördelningspolitik. Fördelningspolitikens resultat för den enskilde grundar sig på dennes sociala, ekonomiska och kulturella villkor. De villkoren bestäms i hög grad av den politik som förs på dessa områden. Men de bestäms också av andra maktfaktorer i samhället. Man kan säga, att beroende på den inriktning den förda politiken har och de politiska resultat den innebär, förstärks eller försvagas de maktintressen som hotar människans sociala, ekonomiska och kulturella grundvillkor.

Vägledande för vpk inom politikens alla delfält är att vi vill minska den makt som representeras av storfinans och kapitalägare i det svenska samhället. Vi vill föra en politik som tar bort betydelsen av kapitalinnehav för rätten till en god utbildning. När vi talar om rätten till en god bildning och fostran via skolan, ser vi också till att basvillkoren för en sådan rätt inte sätts på undantag.

Vi utgår från reella rådande sociala, ekonomiska och kulturella villkor i det klassamhälle vi lever i. Övergripande mål låter sig naturligtvis uttalas av företrädare för olika politiska schatteringar, men när det kommer till ställningstaganden på vilka de övergripande målen skall vila, visar sig verkligheten många gånger inte alls överensstämma med de högtravande orden.

Det talas om en skola för alla. Det talas om ett likvärdigt skolsystem. Det talas om ett enhetligt skolsystem.

Dessa uttalanden måste naturligtvis ha en fast grund att vila på för att över huvud taget ha en chans att bli realiteter. Hur kan man tala om en skola för alla samtidigt som man halsstarrigt från både de borgerliga partierna och socialdemokraterna år efter år har sagt nej till lagstiftning om t. ex. näringsriktig och gratis skolmat? Lever inte ni i den verkligheten där den lagade skolmaten för många elever är det enda lagade målet mat de får på dagen?

Och varför vill ni inte via riksdagsbeslut garantera barnen i grundskolan och eleverna i gymnasieskolan fria läromedel? Ligger inte det, Ylva Annerstedt, i linje med delar av folkpartiets ursprung i fråga om bildningsideal som framfördes via t. ex. läsarrörelsen?

När ni talar om utbildningskvalitet, skänker ni då aldrig en tanke åt vikten av att man i skolan lär sig att umgås med och använda litteratur? Tycker ni att

det är bra när ideella organisationer börjar diskutera insamlingsarbete till läromedel i den svenska skolan? Tar ni åt er när myndighetspersoner från skolöverstyrelsen säger att smärtgränsen nu är nådd vad gäller läromedelskvalitet och lärobokstillgång i den svenska skolan? Det är naturligtvis så att om man utsätter en sektor inom samhället för nedskärningar år efter år, så måste detta få effekter på den kvalitet som verksamheten kan erbjuda. Socialdemokraterna har nu i en följd av år, med benäget bistånd av ett eller flera borgerliga partier, skurit ner på skolans resurser.

Jag har väl tänkt mig, i något anfall av positivism, att någon gång tar väl detta kräftgångsliknande rörelsemönster slut. Men nej då, i stället förklarar regeringen käckt i årets budgetproposition att nu skall man beskära kommuner och landsting på mer än en halv miljard kronor i statsbidrag till lärarlöner. Men, säger man, detta får inte innebära att kommunerna minskar på den lärarledda undervisningen.

Då frågar jag: Var tror regeringen att kommunerna kommer att ta dessa pengar, denna dryga halvmiljard som kommer att fattas på skolans område? Naturligtvis skulle dessa pengar tas från andra anslag som är viktiga för skolan. Det har framgått bl. a. av olika tidningsartiklar. De skulle tas från skolhälsovården, som är ett basvillkor för de övergripande målen. De skulle tas från anslaget för skolmaten och från anslag för städning i skolorna, vilket innebär ett direkt hälsohot mot många allergiker. De skulle också tas genom nedskärning av den kommunala musikskolan. Men hur främjar nedskärning av den kommunala musikskolan satsningen på kultur i bl. a. grundskolan, som har ett särskilt anslag i regeringens budgetproposition sedan en tid tillbaka?

Dess bättre – och det skulle jag vara glad för om jag vore utbildningsminister – verkar det nu som om dessa regeringsförslag inte kommer att gå igenom fullt ut här i riksdagen.

I budgetpropositionen talar utbildningsministern på ett par tre ställen om problemet med den sociala snedrekryteringen till högskolan, snedfördelningen av studerande inom vuxenutbildningen och utsällningseffekten i gymnasieskolan. Men man kan ju inte påstå att dessa missförhållanden kommer att rättas till genom att skolan drabbas av ytterligare nedskärningar. Det är ju inte så att nedskärningar i skolan slår jämnt för alla elever. Faktum är att då de sociala villkoren försämras i skolan, då försämras de än mer för de elever som har sämre sociala villkor med sig in i skolan.

Det är bl. a. dessa effekter vi ser när företrädesvis arbetarklassens barn finns på de kortare och mer yrkesinriktade utbildningarna. Det är dessa effekter vi ser när studenter från företrädesvis högre socialgrupper bildar majoritet på högskolans statuslinjer.

Det framgår alltså allt tydligare att det inom utbildningspolitiken finns behov av att föra en rättvis fördelningspolitik. En sådan politik betingas inte enbart av rent demokratiska aspekter. Det handlar också om möjligheten att rekrytera studerande till för samhället viktiga verksamhetsområden i framtiden.

Vi är övertygade om att det kommer att bli stora problem när det gäller studerandeantalet och resultaten i högskolan, om det inte snarast vidtas åtgärder som klart gynnar de elever som i dag missgynnas. Vi vill inte ha någon jämn smet!

Studier får inte skrämmas bort från högskolestudier på grund av bristfälliga studiesociala villkor. Vi menar att studier är en bra investering för samhället i stort. Därför måste bl. a. frågan om studiemedel snarast lösas. Vi föreslår att bidragsdelen redan nu höjs kraftigt, så att skuldbördan minskar. Just skuldbördan kan annars skrämman bort människor från studier. Det är dålig ekonomi för ett samhälle om man inte tar vara på dem som vill studera.

I frågan om de studiesociala villkoren ligger också jämställdhetsfrågor. Jag vill här särskilt peka på den äktamakeprövning som sker då man litet senare i livet vill återuppta högskolestudier. Har man tidigare studieskulder, provas ens återbetalningsskyldighet mot makens eller sambons inkomst, alltså även under den tid då man själv erhåller studiemedel. Detta är en jämlikhetskränkande situation, som framför allt drabbar kvinnor, eftersom det är vanligt att de avbryter sina högskolestudier vid t. ex. familjebildande för att senare återuppta dem. Detta missförhållande måste bort.

Det finns också rent organisatoriska problem som måste rättas till inom utbildningsväsendet, om man vill nå ökad jämlikhet och jämställdhet. Jag skall här beröra några av dem.

Ett problem är studiernas uppläggning vid högskolorna. Man kan fråga sig vilken planeringspotential högskolan egentligen besitter, när de studerande får scheman som bara sträcker sig någon vecka fram i tiden. Med tanke på omfånget på högskolans administration och de medel som går till administrativa ändamål borde det vara möjligt att lösa detta problem. Hur tror man att studerande med barn kan planera sina studier med så kort framförhållning? Det kan inte vara klokt att man onödigtvis försvårar för föräldrar och vårdnadshavare att studera. Även i dessa fall är det framför allt kvinnorna som drabbas.

Kvinnorna drabbas också av den undervisningsuttuning som studentkårer på olika högskolor har påpekat. Vi varnade för denna utveckling när riksdagen beslutade om bisysslor och uppdragsutbildning inom högskolan. Denna verksamhet har inte riktigt satts i sjön än, men redan nu vet vi att det finns sådana här problem.

Vetenskapliga undersökningar har visat att det såväl inom högskolan som i skolväsendet i övrigt är undervisningstätheten som är avgörande för studieresultaten, framför allt för de studerande som kommer från studieovana hem eller som på grund av andra omständigheter träder in i utbildningssystemet litet senare i livet. De senare omständigheterna gäller särskilt kvinnor. Det var mot bakgrund av att kvinnorna kommer in senare i högskoleväsendet som vi bl. a. förändrade åldersgränsen för vissa forskningsstudier inom högskolan.

Detta är frågor som sällan debatteras i utbildningspolitiska sammanhang. Vi menar dock att en rättvis fördelningspolitik måste ta sikte också på jämställdhetsaspekter, även inom utbildningspolitiken.

När man talar om jämställdhetsfrågor är det lätt att endast se till jämställdhet mellan kvinnor och män. Jag anser dock att dessa frågor har vidare dimensioner än så. De gäller också rättvisevillkor och jämställdhet för olika grupper inom en och samma verksamhet. Ur den aspekten vill jag ta upp betygsfrågan.

Många inser att betygen i grunden är djupt orättvisa och att de motverkar

övergripande mål inom utbildningen, såsom kritiskt tänkande, samarbete och demokratisk fostran. De blir orättvisa då nedskärningar inom skolan slår hårdare mot dem som ändå har det svårast att få de högre betygen.

Hårdast och mest orättvist slår betygen mot de elever som har sociala, fysiska eller psykiska handikapp. Förr fick dessa elever en asterisk i sitt betyg som visade att de hade någon form av handikapp. Denna utmärkning är numera borttagen, och det är bra. Man kan emellertid säga att betygssystemet i sig är en enda stor asterisk för dessa elever och då i form av genomgående lägre betyg. Betygssystemet diskvalificerar dessa elever, som vi nu skall integrera i det svenska skolsystemet, när det gäller vidare studier, och aldrig kan betygen visa den kraft och det intresse som dessa elever lägger ner på sina studier.

Det finns i dag ingen egentlig anledning att ha betygen kvar. Som ett första steg anser vi att betygen i grundskolan kan tas bort. Vi har en gymnasieskola som skall vara dimensionerad så att alla elever som går ut grundskolan och så önskar skall kunna erhålla en gymnasieutbildning. Då borde det räcka, anser vi, att eleven genom vissa förstärkningar av studie- och yrkesorientering helt enkelt gör en intresseanmälan till den gymnasieutbildning han eller hon vill gå. Vi tror att människor som är 15–16 år känner sig själva så pass väl att de kan avgöra vilken utbildning som är lämplig för dem.

Anf. 78 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Vpk förnekar sig då aldrig. Björn Samuelson ger ett utmärkt exempel på vilka normer som kommer att gälla i ett kommunistiskt samhälle. Somliga får rätt till utbildning, andra inte. Det var som att höra de vittnesmål som intellektuella och välutbildade kineser numera vågar ge uttryck åt. De säger: Under kulturrevolutionen var vi tvungna att arbeta i jordbruket i tio år. Våra barn fick inte studera därför att vi hade utbildning.

Vi anser i folkpartiet att alla elever har rätt till stöd och stimulans i skolan. Till skillnad från vpk vill vi ge alla elever en god utbildning, som tar till utgångspunkt varje elevs särart, oavsett elevens ursprung, oavsett vad föräldrarna har för inkomster. I en liberal utbildningspolitik finns det inte utrymme för diskriminering av elever därför att de har föräldrar av den ena eller andra sorten.

Anf. 79 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Vilka elever har jag sagt i mitt anförande skall inte ha rätt till utbildning? Hela mitt anförande genomsyrades av kampen för rätten till utbildning för alla. Till skillnad från folkpartiet och Ylva Annerstedt är vi beredda att se till att basvillkoren, grundstenarna, för möjligheten att ta till sig undervisning finns, men det är ni inte beredda att göra. Ni är inte beredda att lagstifta om basvillkor såsom skolmat och läroböcker. Det är där vi skiljer oss åt. Vi vill föra en realpolitik, vi vill sätta kraft bakom orden, vi vill göra övergripande mål till realiteter för den enskilde individen.

Anf. 80 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Det är den stora skillnaden mellan vpk och folkpartiet: Vpk menar att realpolitik bara kan bedrivas med hjälp av lagstiftning. Det är inte den liberala modellen.

Anf. 81 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! I det budgetförslag som nu förelagts riksdagen har anslaget för utbildning och forskning ökat med ungefär 9,1 %. Genom att hela budgetens utgiftssida, inkl. statskuldräntor, ökar med 3,1 % har regeringen visat att den inser behovet av att satsa på utbildning och forskning även i en ekonomiskt kärv tid. Vill man mäta skillnaden mellan det innevarande budgetårets anslag och det kommande budgetförslaget bör man dessutom ta hänsyn till att regeringen föreslår en omfördelning enligt vilken de kommunala huvudmännen får svara för ytterligare 615 milj. kr. av lärarnas löner.

Jag skall inte alls påstå att det föreliggande budgetförslaget svarar mot våra ambitioner. Naturligtvis skulle regeringen önska att mer medel kunde ställas till förfogande på åtskilliga punkter, men vi är nu en gång ställda i den situationen att det för denna regering inte bara gäller att lägga fram förslag där löpande utgifter och intäkter står i ett rimligt förhållande till varandra. Inkomstsidan i vår budget skall också användas för betalning av den konsumtion som under sex borgerliga år finansierades genom alltmer gigantiska underskott i statens finanser.

När det gäller utbildningspolitiken har regeringen självfallet de enskilda människornas önskemål och behov som utgångspunkt. Samtidigt är det en naturlig strävan att inte förbise det samband som råder mellan utbildning och förhållanden på arbetsmarknaden. Vad jag här har sagt gäller utbildning på alla nivåer, således i ungdomsskolan lika väl som vid vuxenutbildning och lika väl vid universitet och högskolor som i det fria bildningsarbetet.

Socialdemokratin ställer inte den ena utbildningsformen mot den andra. Därför är det för oss onaturligt att såsom folkpartiet gjort i sin utbildningspolitiska motion föreslå att en ökning av anslagen till den högre utbildningen och forskningen skall finansieras genom en motsvarande minskning av anslaget till vuxenutbildningen. För försöken att med vuxenutbildning skapa rättvisa, genom utjämning av de utbildningsklyftor som består mellan generationer, är folkpartiets företrädare i dagens Sverige likgiltiga.

Herr talman! Regeringens utbildningspolitik grundas på socialdemokratiens uppfattning att utbildning skall göras tillgänglig för alla efter vars och ens förutsättningar och ambitioner. Hinder av ekonomiska, geografiska eller åldersmässiga orsaker måste i största möjliga mån undanröjas.

Av dessa skäl är det nödvändigt att i grundskolan vidta ytterligare åtgärder för att den obligatoriska skolan i realiteten skall bli en skola för alla. Kampen mot utslagning i grundskolan måste intensifieras, som min kollega Bengt Göransson nyss understrukit i en replik till Birgitta Rydle.

Ungdomar som lämnar grundskolan och som inte går över till gymnasieskolan möter en mycket svår arbetsmarknad när de försöker att få sysselsättning. Visst finns det exempel på att en del redan vid mycket unga år lyckas bra i arbetslivet. Risken för arbetslöshet är ändå bland tonåringar många gånger högre än för övriga åldersgrupper. Det är därför som regeringen finner det angeläget att gymnasieskolan ges en dimensionering och arbetsformer som gör det möjligt för praktiskt taget varje elev att inom denna skolform få en utbildning som ger goda förutsättningar för fortsatta studier eller ett förbättrat utgångsläge för framtida yrkesverksamhet.

Vi kommer att fortsätta att undersöka möjligheterna att inom gymna-

sieskolan erbjuda ett ökat antal påbyggnadsutbildningar. Om vi på det sättet lyckas göra gymnasieutbildningen attraktiv för praktiskt taget alla elever, kan detta frigöra resurser som annars måste användas för olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder som måste sättas in för att hindra arbetslöshet på grund av att arbetskraft saknar ändamålsenlig utbildning. Det är regeringens ambition att erbjuda plats i gymnasieskolan åt alla sökande under 20 år.

När det gäller gymnasieskolan anmäler sig allt starkare kravet på att nu gå vidare med reformarbetet genom att bygga ut de tvååriga yrkesinriktade utbildningarna med ytterligare ett år. Det är på dessa utbildningslinjer som 45 % av gymnasieskolans elever återfinns. Det är således fråga om ett mycket stort antal ungdomar.

Inom kort kommer den s. k. ÖGY-utredningen att lägga fram sina förslag som därefter kommer att bli föremål för en bred remissomgång. Jag hoppas att det skall vara möjligt att komma fram till lösningar som inte endast innebär en förbättrad yrkesutbildning utan också att den förlängda studietiden skall kunna ge utrymme för utökad utbildning inom s. k. allmänna ämnen. Kunskaper, som den enskilde behöver för sina funktioner i familj och arbetsliv liksom för att utöva sina medborgerliga politiska rättigheter, bör i den mån det ankommer på skolan i lika utsträckning meddelas eleverna vare sig deras studier i övrigt är huvudsakligen teoretiskt eller praktiskt inriktade. Sådana ämnen som här kommer i förgrunden är svenska och samhällskunskap.

Herr talman! Kraven på samhället att satsa på vuxenutbildning har inte blivit mindre allteftersom åren gått. Snarare är det så att ju mer den allmänna utbildningsstandarden ökar desto fler människor får en plattform av kunnande från vilken de vill gå vidare till fortsatt utbildning. Naturligtvis är strävan till rättvisa mellan generationer som vuxit upp i olika utbildningssamhällen ett huvudmotiv för vuxenutbildningen, men utöver utbildningens egenvärde tillkommer bättre inkomstutsikter och tryggare sysselsättning för dem som efter ungdomsskolan kompletterar brister i sin tidigare utbildning.

Den utvärdering som nyligen gjorts om effekterna av 1970-talets vuxenutbildningsreformer visar att vuxenutbildning har en mycket stor betydelse för den som deltagit. Det är ingen tvekan om att den enskilda människan står starkare och bättre rustad efter utbildning än före. Självförtroendet och viljan att lära sig mera ökar hela tiden. De som deltagit i vuxenutbildningen har fått en starkare ställning på arbetsmarknaden. De har fått mer kvalificerade arbetsuppgifter eller nya anställningar. För många hemarbete kvinnor har vuxenutbildningen varit det första steget in på den öppna arbetsmarknaden.

Den nu verkställda utredningen slår emellertid samtidigt fast att man genom vuxenutbildningen hittills ändå inte i tillräcklig grad nått de verkligt kortutbildade. Hur vuxenutbildningen skall utformas för att bäst nå de kortutbildade ser jag som en central fördelningspolitisk fråga och en viktig uppgift för utbildningspolitiken under de närmaste åren.

Herr talman! När remissvaren på utredningen blivit genomgångna måste vi ta ställning till eventuella förändringar för att nå upp till de mål som vi ställt upp för vuxenutbildningen.

För att det stora utbildningsutbud som samhället ställer till medborgarnas

förfogande skall kunna utnyttjas väl krävs också ett effektivt fungerande studiefinansieringssystem. Studiestödet uppgår nu till 7,5 miljarder kronor. Det är samma belopp som det totala anslaget till högskola och forskning. Av studiestödet går 4,7 miljarder kronor till studiemedel. Jag tror inte att något annat med Sverige jämförligt land avdelar en så stor del av sin högskolebudget till studiemedel som Sverige gör. Det väsentliga är ändå inte hur vårt system anslagsmässigt står sig vid en internationell jämförelse. Vad som har betydelse är i vilken utsträckning vi får ut de effekter vi önskar av de belopp vi lägger ned på studiefinansieringen.

I studiemedel utbetalades under budgetåret 1984/85 drygt 4 miljarder kronor. Återbetalade medel uppgick under samma tid till knappt 1 miljard kronor. Skillnaden mellan dessa två belopp är inte att uppfatta som ett mått på subventionen i systemet. Efter hand kommer återbetalningarna att öka, men de kommer med systemets konstruktion inte att öka i sådan omfattning att balans ens tillnärmelsevis uppnås mellan utbetalade och inbetalade medel.

Detta har i och för sig heller inte varit meningen. För det första infördes redan vid starten ett studiebidrag som inte var återbetalningspliktigt. Dess nominella värde har under årens lopp endast obetydligt förändrats. Och det återbetalningsfria studiebidraget uppgår nu till mellan 6 och 7 % av de utbetalade studiemedlen. Den stora subventionen ligger i stället på återbetalningssidan.

För det andra var det också från början klart att en del medel måste användas för att göra studiemedelstagarnas återbetalningsskyldighet mindre betungande. Storleken av denna statliga subvention kan aldrig på förhand beräknas, eftersom den är beroende av pris- och ränteutveckling. Den mycket långt utsträckta återbetalningstiden – det kan ibland röra sig om uppemot 25 år – medför att den sammanlagda effekten av räntesubvention under år efter år kräver ett mycket stort subventionsmoment.

En särskild kommitté arbetar sedan förra året med att se över studiemedelssystemet. Utredningen har enligt sina direktiv att presentera ändringsförslag som kan rymmas inom nuvarande anslagsramar. Självfallet kommer utredningen att noggrant undersöka om det nuvarande subventionselementet är ändamålsenligt inlagt i studiemedelssystemet. Bl. a. har den meningen framförts att ett större studiebidrag skulle kunna medföra en lägre återbetalningsskyldighet, som därmed skulle kunna fullgöras under kortare tid och i sin tur inte kräva lika stor ekonomisk insats från det allmännas sida. Om denna väg är framkomlig och lika bra eller bättre än det nuvarande systemet kan leda till det åsyftade målet att verka rekryteringsbefrämjande, blir nu en av utredningens viktiga uppgifter att klargöra. Utöver de parlamentariker som ingår i utredningen kommer till den också att knytas experter från Sveriges Förenade studentkårer och de stora löntagarorganisationerna.

Den framtidstro som nu råder i näringslivet och den starka medvetenheten om behovet av satsningar på området för forskning och utveckling (FoU) har inneburit att av näringslivets investeringar har andelen för forskning och utveckling nästan fördubblats jämfört med situationen för tio år sedan. Även statens satsningar på forskning och utveckling har ökat kraftigt. Tillgänglig internationell statistik tycks ge vid handen att vad som speciellt kännetecknar

Sverige i fråga om forskning är att knappast något annat land koncentrerar så stor del av sina resurser för forskning och utveckling till universitet och högskolor som Sverige gör. Universitet och högskolor fyller således väl den dubbla uppgiften att på en gång svara för den grundläggande högskoleutbildningen och för den helt övervägande delen av den grundforskning som utförs i vårt land.

Av anslagen över riksstaten direkt till universitet och högskolor går ungefär lika mycket till utbildning av våra omkring 165 000 högskolestuderande som till forskning. Till forskningsanslagen skall sedan läggas vad olika institutioner och individuella forskare får till sitt förfogande genom de statliga forskningsrådets försorg, och naturligtvis vad de får genom enskilda stiftelser och på andra vägar.

Forskning och utveckling i högskolan fick som bekant budgetåret 1984/85 ett nyttillskott av statliga resurser om totalt ca 150 milj. kr. Området har sedan dess i stort sett varit undantaget från nedskärningar. Kraven på 2 % besparingar per år har inte tillämpats på forskare och forskarutbildning. Däremot har krav ställts på förnyelse och omprioriteringar i motsvarande omfattning. Vad regeringen kan göra är att verka för att våra forskare trots ett ekonomiskt kärvt läge får minst oförändrade och i några fall ökade resurser till sitt förfogande. Detta är vad som från politiska utgångspunkter kan göras för att hävda den vetenskapliga kvaliteten i forskningen. När det gäller att upprätthålla och bedöma kvaliteten har forskarna själva den avgörande uppgiften.

Inför nästa års forskningspolitiska proposition har regeringen uppdragit åt universitets- och högskoleämbetet att lägga fram förslag till åtgärder beträffande forskarutbildning, forskningsmiljö och rekrytering till lärartjänster inom högskolan.

Herr talman! Från olika delar av vårt land framförs med allt större bestämdhet den åsikten att utbildning och forskning inte bara har ett värde i sig utan även verkar mäktigt stimulerande på näringslivet i de områden till vilka dessa verksamheter förlagts. Även om regeringen anser att den största delen av våra utbildnings- och forskningsresurser måste vara koncentrerad till ett mindre antal stora lärosäten är det ändå för regeringen naturligt att tillvarata de möjligheter som finns att också låta den högre utbildningen spela sin roll för en balanserad regional utveckling. Vår politik skiljer sig här klart från de tankar som kommer till uttryck i folkpartiets och moderaternas motioner till årets riksdag. På många högskoleorter har ett synnerligen fruktbart samarbete ägt rum mellan näringsliv, förvaltning, organisationer och högskola. Närheten till högre utbildning har blivit en betydelsefull utvecklingsfaktor för många regioner.

En medveten och för vår framtida välfärd nödvändig satsning på teknisk utbildning på olika nivåer inom utbildningsväsendet genomsyrar årets budgetproposition. Gymnasieskolans möjligheter att delta i teknikspridning runt om i vårt land förstärks. Möjligheter till samarbete mellan gymnasieskola och högskola inom det tekniska området uppmärksammas mer än tidigare. Antalet nybörjarplatser på kortare teknisk utbildning på högskolenivå ökar kraftigt samtidigt som speciella åtgärder vidtas för att ytterligare höja kvaliteten på civilingenjörsutbildningen.

Herr talman! Utbildning är ett betydelsefullt moment i jämställdhetsarbetet. Skolans viktiga roll i jämställdhetsarbetet har under senare tid ytterligare understrukits av utvecklingen på arbetsmarknaden.

Fördelningen mellan manliga och kvinnliga elever i gymnasieskolans yrkesförberedande linjer har inte förändrats särskilt mycket under de senaste 10–15 åren. Däremot ser utvecklingen på arbetsmarknaden påtagligt annorlunda ut. Om flickorna inte skall riskera att bli arbetslösa måste de välja utbildning mera otraditionellt, dvs. söka sig in på nya yrkesområden. Prognoser som utarbetats för att bedöma vårt lands behov av tekniker under det närmaste årtiondet tyder på att vi kraftigt behöver öka den tekniska utbildningen. Eftersom ungdomskullarna minskar under samma period är det därför angeläget att uppmuntra flickor att välja teknisk utbildning.

Det finns i dag glädjande tecken på att utvecklingen inom den högre tekniska utbildningen går åt rätt håll när det gäller fördelningen på manliga och kvinnliga elever. Vi vill inte ha det så att det skall vara männen som ensamma tar hand om de tekniska framtidsbranscherna och därmed möjligheterna att bestämma hur tekniken skall användas för att forma samhället. Detta samhälle blir bättre om kvinnorna genom utbildning ges större möjligheter att på lika villkor som män påverka utvecklingen.

Utbildning och forskning främjar i lika mån den enskildes och samhällets utveckling. Utbildning och forskning kan också bidra till att utjämna klyftor mellan män och kvinnor, mellan olika samhällsklasser, mellan generationer och inte minst mellan olika delar av vårt land. Det är med dessa mål för ögonen som regeringen byggt upp den utbildnings- och forskningsbudget som jag här kommenterat.

Anf. 82 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Låt mig först uttrycka min tillfredsställelse över utbildningsministerns tal om att det är oerhört viktigt att uppmuntra flickor att välja utbildning otraditionellt.

Utbildningsministern gjorde ett tappert försök i början av sitt anförande att svara på den fråga som jag inledningsvis ställde, en fråga som Bengt Göransson inte kommenterade innan han lämnade kammaren. Jag har alltså inte fått något tillfredsställande svar på min fråga om åtgärder för att ta till vara och utveckla varje elevs personliga inriktning och fallenhet i grundskolan.

Jag hade i och för sig inte väntat mig att få det heller, för utbildningsministern företräder naturligtvis den socialdemokratiska skolmodellen, där kollektivet sätts före individen och enhetligheten går före mångfalden. Men den politiken är dömd att misslyckas.

Vi vet att ett betydande antal elever lämnar grundskolans högstadium utan kompletta betyg eller med ofullständiga kunskaper. I den senare gruppen följer sig åtskilliga elever som har ledsnat på skolan redan tidigt i högstadiet. Det är detta som händer i den sammanhållna skolan. Elever som har en annan begåvningsprofil än den som skolan är konstruerad för har svårt att utvecklas, därför att det inte finns valmöjligheter som möter deras intresse och inriktning. Vari ligger rättfärdigheten i en sådan grundskola?

Inte nog med det. När elever lägger av att läsa, minskar också skolans

möjlighet att bygga upp den gemensamma kunskapsbas som den sammanhållna skolan har som sin uppgift att förmedla. Flera tillvalsmöjligheter på högstadiet betyder att individens, elevens, intresse sätts i centrum, och det motverkar också utslagning.

Jag läste ett referat från Sveriges lärarförbunds kongress, där utbildningsministern hade talat. I det referatet omnämns att utbildningsministern hade talat om ökad kunskapskontroll i skolan som medel mot utslagning. Det är i och för sig välkommet att socialdemokraterna nu antligen har återfått respekten för kunskapen.

Kunskapskontrollen är nödvändig för att vi skall få en bra skola, men det är inte en tillräcklig åtgärd. Att i det sammanhanget förbigå betygens självklara roll med tystnad gör den satsningen till en halvmesyr.

Anf. 83 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Utbildningsministern inledde med att säga att människors önskemål skall vara utgångspunkt för utbildningsplaneringen. Men det räcker ju inte att ha människors önskemål som utgångspunkt. Det gäller att också ta hänsyn till önskemålen. Det gäller möjligheten till alternativ, möjligheten att välja skola, möjligheten att utveckla andra talanger än idrott.

Det bästa är att ge plats i gymnasieskolan, har det sagts. Ja, det tycker vi i folkpartiet också, och det är därför som vi har plussat på regeringens förslag med 4 000 platser. Annars återfinner vi de här eleverna i uppföljningsansvaret med sämre möjligheter till en kontinuerlig och djup utbildning än vad de skulle få i gymnasieskolan. Första alternativet måste ändå vara att ha en plats inom den reguljära gymnasieutbildningen, antingen i studieförberedande eller i en yrkesinriktad linje. Det är där den mest omfattande utbildningen ges i alla fall.

Utbildningsministern talar om behovet av att stärka utbildningen med ett år. Vi för vår del har inte haft tillgång till ÖGY:s förslag och kan inte kommentera dem. Men om utbildningsministern tycker att ett tredje år i yrkesutbildningen är angeläget, måste jag fråga: Varför har då socialdemokraterna tagit bort statsbidraget till det tredje året i lärlingsutbildningen, det år som allmänt går under beteckningen färdigutbildningsåret?

När det gäller vuxenutbildningen har vi för vår del inga andra uppfattningar om behov eller betydelse av vuxenutbildning för kortutbildade. Vi har också läst Ahléns utredning, och till skillnad från socialdemokraterna har vi dragit slutsatser av vad vi har läst. Vuxenutbildningen har inte nått dem som bäst behöver den, och något måste alltså göras. Det är därför vi har föreslagit en uppbromsning av ökningstakten så att en försöksverksamhet kan inledas och vi därmed kan finna nya metoder för att verkligen nå dem som skulle nås med vuxenutbildningen: de kortutbildade.

Fortfarande kvarstår alltså frågorna från mitt inledningsanförande: Varför är ni socialdemokrater rädda för att ge valmöjligheter och alternativ utanför det statliga skolväsendet? Varför måste ni lägga besparingar tyngst på de kommuner som redan har stora svårigheter att klara av sin skolorganisation?

Anf. 84 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Utbildningsministern tog upp någon jämställdhetsfråga inom utbildningspolitiken, och jag vill direkt passa på att fråga: Är utbildningsministern beredd att medverka till att få bort sådana studieorganisatoriska missförhållanden som jag beskrev i mitt anförande, nämligen kort utbildningsplanering på olika linjer osv., så att det blir lättare för kvinnor, småbarnsföräldrar och andra vårdnadshavare att gå in i högskolestudier litet senare i livet?

Min andra fråga är: Är utbildningsministern beredd att medverka till att minimera eller ta bort betygens betydelse för inträde till gymnasiet? De slår ju så fruktansvärt orättvist mot framför allt de elever som riksdagen nu har tagit beslut om skall integreras i största möjliga mån i den vanliga skolan; jag tänker på elever med olika handikapp.

Utbildningsministern säger att gymnasieskolan skall kunna erbjuda alla under 20 år en utbildning. Men det har ju uttalats farhågor om att det sätt som detta uttrycks på i budgetpropositionen skulle innebära att en viss ålderskategori – jag tror det var de som är 18 1/2 – skulle hamna i ett glapp och få stå över ett år. Jag skulle gärna vilja ha utbildningsministerns syn på den problematiken.

Slutligen: Om ni nu vill satsa på teknisk utbildning, varför i Herrans namn drar ni då undan möjligheterna till en bra lärarekrytering för dessa utbildningar, såsom ni gjorde när ni tog bort utbildningsarvodet för lärare inom industri och hantverk samtidigt som ni i den socialdemokratiska regeringen regulariserade den drift- och underhållstekniska utbildningen i gymnasieskolan? Detta har lett till att lärarhögskolorna har gått ut med annonser i dagspress efter lärarkandidater.

Anf. 85 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill endast göra några korta reflektioner i anslutning till de tre föregående inläggen.

Om man som Birgitta Rydle verkligen önskar främja varje elevs enskilda intressen och ömmar bl. a. för dem som har svårt att tillgodogöra sig kunskaperna i skolan, då är det väl inte rimligt att som moderata samlingspartiet gjort yrka på att anslaget till särskilda åtgärder i skolan skall minskas med 100 milj. kr. eller att hemspråksundervisning endast skall ges på lågstadiet, om det inte finns mycket särskilda skäl till annat.

Till Ylva Annerstedt och andra talare vill jag säga att regeringen är starkt inriktad på att bereda gymnasieplats både för hela den utgående kullen av grundskoleelever och för de elever i 18 och 19 års ålder som kan vara intresserade av att ta upp studier igen. Vi har också i de förslag som vi lagt fram hemställt om riksdagens medgivande att få besluta om ytterligare ett antal platser om det är erforderligt.

På Björn Samuelsons fråga om tillträde till gymnasiet kan jag inte svara annat än att betygen under åtminstone överskådlig tid kommer att vara den huvudsakliga urvalsgrunden, även om dessa betyg grundar sig på lärarens iakttagelser under en längre tid. Men i all den försöksverksamhet som förekommer inom skolväsendet pågår också, bl. a. i Norrköping, försök med att finna andra former för intagning av elever till gymnasiet.

Anf. 86 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Det är en enkel debatteknik som utbildningsministern använder sig av när han inte svarar på frågor utan i stället kommer med beskyllningar, som dessutom inte är sanna. Vi har aldrig hävdad att hemspråksundervisningen skall vara förbehållen lågstadiet. Vi har talat om hemspråksträning i förskolan som den absolut viktigaste satsningen utöver hemspråksundervisningen i grundskolan. Däremot har vi talat om en annan utformning av hemspråksundervisningen i gymnasieskolan.

Vad gäller SÅS-anslaget tycker jag att utbildningsministern i likhet med skolministern skall gå hem och läsa på vad som står i vår motion. Han skall då finna att vi har satsningar via SÅS-anslaget på ett annat sätt än vad regeringen har och som ger ett mycket bättre utnyttjande av medlen för de ändamål som de är avsedda för.

Anf. 87 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Utbildningsministern tar åter upp frågan om antalet platser i gymnasieskolan. Det är riktigt att regeringen har bett om riksdagens bemyndigande att utöka antalet platser. Det har regeringen gjort de senaste fem åren. 1983/84 var man tvungen att under löpande budgetår plussa på med 5 000 platser inom den stora ramen och 2 000 inom den lilla ramen. 1984/85 var det samma förhållanden, liksom 1985/86, också 5 000 platser inom den stora ramen. Men det faktum att man plussar på i efterhand innebär att kommunerna inte kan planera sin gymnasieutbildning. Eleverna får gå i osäkerhet och vet inte om de kommer in på sitt förstahandsval, vilket de i allmänhet inte gör när det plussas på i efterhand. För alla parter är det alltså bättre att man från början har ett ordentligt planeringsunderlag. Det har vi alltså tagit konsekvenserna av och plussat på med 4 000 platser.

Jag fick inget svar på min fråga om lärlingsutbildningen. Utbildningsministern anser att det är angeläget att stärka kvaliteten på yrkesutbildningarna och göra dessa treåriga. Men varför har man tagit bort statsbidragen till det tredje lärlingsåret, när man vet att lärlingsutbildningarna i 95 % av fallen ger fast jobb efter utbildningen? Det är också den utbildning där 95 % av eleverna fullföljer hela sin utbildning. Det är en utbildning som passar väldigt många elever, som kanske inte trivs så väl inom den typ av yrkesutbildning som de traditionella gymnasiala yrkesinriktade utbildningarna innebär. Att stympa lärlingsutbildningen på det här sättet har inneburit att en lång rad ungdomar har fått avstå från yrkesutbildning. Det kan man se på antalet utnyttjade platser. Man har satt en ram innevarande budgetår på omkring 5 000 platser för lärlingsutbildning, men endast omkring 2 000 har faktiskt utnyttjats. Det beror naturligtvis på att de ekonomiska förutsättningarna är så dåliga i fråga om denna utbildning att ingen har råd att utnyttja den.

Anf. 88 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall inte leva rullan med flera frågor så här sent, men jag har ändå ett par saker kvar.

När det gäller betygen är vi tydligen överens om att de är orättvisa och slår mycket hårt mot de handikappade elever som skall integreras inom den "vanliga" skolan, om jag får använda det begreppet. Kommer det att vidtas

någon åtgärd för att öka rättvisan, åtminstone för denna grupp, som drabbats så hårt av detta orättvisa system, under den "överskådliga" tiden? Det var det ena.

Jag tror att det är väldigt många, framför allt kvinnor, som skulle vilja ha ett besked av utbildningsministern: Är utbildningsministern beredd att se över och ta initiativ till att sådana organisatoriska frågor löses som detta med mycket kort schemaplanering för studenter på högskolan, för att underlätta för småbarnsföräldrar, främst kvinnor, att återuppta avbrutna eller påbörjade nya högskolestudier?

Jag skall begränsa mig till detta.

Anf. 89 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill först uttrycka mitt beklagande av att jag i mitt förra inlägg sade att det endast var på lågstadiet som man på moderat håll önskade att hemspråksträningen skulle få förekomma. Jag ser nu att det medgavs även för mellanstadiet. Jag tror dock att den kan behövas i grundskolan i dess helhet. Det är också på en rad olika områden när det gäller grundskolan som moderaterna föreslår minskningar av anslagen som drabbar de svårast utsatta eleverna.

Till Ylva Annerstedt vill jag säga att kostnaden för gymnasierna blir mycket stor genom ett betydande antal tomplatser. Detta leder till att vi vill vänta en tid med att göra den slutliga tilldelningen. Det är ändå så att en helt övervägande del av eleverna vid gymnasiet kommer in på den linje som de i första hand eftersträvar. Vi kommer att göra ett försök att snart förelägga riksdagen förslag till beräkning av kostnaderna för gymnasieundervisningen. Det är möjligt att man då också kan finna metoder som leder till en säkrare bestämning av antalet erforderliga platser.

Björn Samuelson vill jag svara att det är självklart att man skall vidta alla de studieorganisatoriska åtgärder som är möjliga för att också föräldrar med barn tillsyn skall få det lättare att tillgodogöra sig utbildningen.

Tal mannen anmälde att Ylva Annerstedt och Birgitta Rydle anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 90 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Rätt länge har ganska många vid våra universitet och högskolor hyst pessimism, för att inte säga uppgivenhet, över situationen. Därför var också förväntningarna rätt stora när utbildningsminister Lennart Bodström trädde till sitt ämbete. Jag vill gärna säga att de inte har minskat när han som statssekreterare fått Sverker Gustavsson. Man utgår från att detta är två personer som är väl införstådda med vad som egentligen händer vid våra universitet och högskolor. Å andra sidan är det möjligt att smekmånadstiden nalkas sitt slut när det gäller utbildningsministern. Vissa tvivel uppstod efter en intervju som utbildningsministern gav vid juletid till TT där han sade:

"Kris är inte den rätta benämningen på tillståndet för den svenska högskolan. Det är snarare fråga om växtvärk, en sjukdom som ingen avlidit av."

Man kan naturligtvis diskutera definitioner, men med tanke på de förhållanden som råder vid våra högskolor och universitet, där studenterna demonstrerar mot en bristfällig undervisning, universitetslärarna i flykt lämnar högskolan, forskarrekruteringen blir allt sämre och byråkratiseringen breder ut sig, kan man verkligen ställa frågan om det ändå inte är berättigat att tala om en kris.

Det är i och för sig inte någon dålig budget för universitet och högskolor som har presterats – det erkännandet skall jag gärna ge utbildningsministern. Men den har ett grundläggande fel, som kanske inte gäller medelsbristen utan strukturen på den högre utbildningen.

1977 års s. k. högskolereform har i många hänseenden fått besvärande konsekvenser. Det verkar nu som om regeringen blivit medveten om åtminstone en del av bristerna och är på reträtt från de värsta avarterna. Insatserna förefaller dock komma för sent, vara alltför otillräckliga och i många fall också alltför halvhjärtade, men här är det naturligtvis många heliga kor som regeringen måste slakta. Ingenting tyder på att någon verklig sinnesförändring skulle ha ägt rum.

Det stora problemet med 1977 års s. k. högskolereform hänför sig till att universiteten skulle anpassas till det omgivande samhällets krav. Detta har varit förödande. Allmänt sett är det särskilt känsligt att anpassa just universiteten till samhället i övrigt. Deras uppgift är ju att vara plantskolor för nya idéer i ett pluralistiskt samhälle. Det är deras uppgift att konstruktivt kritisera samhället, att ifrågasätta, att i största allmänhet vara bångstyriga och besvärliga och att stimulera till debatt. Annars är risken stor för att den tysta konformismen breder ut sig.

För studenterna innebar 1977 års s. k. högskolereform att de tvingades anpassa sig till studier som inte främst utgår från vetenskapliga hänsyn. I stället har arbetsmarknadsmässiga värderingar kommit att placeras i högsätet. Som kronan på verket avskaffades i det här sammanhanget de gamla examensbenämningarna.

Med det system som infördes fick vi ett av de mest byråkratiska antagningssystemen. Förkunskapskraven har fått skylas över med meriter för ålder och arbetslivserfarenhet. Det har lett till taktikval i gymnasiet, och vi har fått lottning och kvotering. Elever med gedigna förkunskaper har blivit utkonkurrerade av dem som haft betydligt sämre sådana.

Verkligheten har nu tvingat fram förändringar. En utredning har arbetat med de här frågorna, men i det förslag som har presenterats tillmäts fortfarande irrelevanta arbetslivsmeriter en betydande vikt.

1977 blev också linjesystemet genomfört på de filosofiska fakulteterna, ett system som visade sig passa dessa fakulteter rätt dåligt. Det var ett stelbent system, som bl. a. har medfört att ämnesinstitutionerna fått stå tillbaka. Tydligast har detta gjort sig gällande inom humaniora. Det är naturligtvis svårt, herr talman, att göra en humanistisk utbildning "sammällsnyttig". Det är en utbildning som ofta tar sikte på individens personliga förutsättningar, och först efter en relativt lång tid kan det visa sig i vilken utsträckning utbildningen kan bli till nytta också för samhället i övrigt.

Vi har också fått ett antal småhögskolor. I varje budgetproposition görs det en reverens för dessa småhögskolor. Utbildningsministern underlät inte

heller att göra det i sitt anförande här i kväll.

Det står i budgetpropositionen att också traditionellt akademiska utbildningar har en viktig regional uppgift. Nej, herr talman, akademiska utbildningar kan aldrig i och för sig ha en regional uppgift. De är helt och hållet beroende av det nationella och internationella samhället. Resultaten betygsätts i konkurrens mellan olika landsdelar och mellan olika länder. Om regionintressena skulle vara vägledande på det här området, skulle det leda till en katastrof för universiteten och högskolorna. Men detta betyder naturligtvis inte att den akademiska utbildningen inte kan vara spridd och att den inte kan få regionala effekter. Givetvis kan den få det! Men den måste alltid motiveras utifrån de nationella och de internationella intressena. Annan högre utbildning än den traditionellt akademiska har alldeles självfallet också goda förutsättningar att kunna spela en roll för den regionala utvecklingen. Som ett exempel vill jag gärna nämna att vi från moderata samlingspartiets sida har föreslagit att en eventuell mellaningenjörsutbildning skall lokaliseras till åtminstone en plats i varje län.

Ett viktigt område utgör självfallet forskningen och forskningens frihet. Forskningens frihet innebär inte bara ett fritt val för den enskilde forskaren av problem och metod och av sätt att publicera sina resultat, utan den innebär också en tillgång till fria resurser, till fasta tjänster, så att den enskilde forskaren kan stå fri och oberoende. Där är det relativt dåligt beställt i det här landet. Urban Dahllöf lämnade en rapport 1982, där han kom fram till att Sverige var sämre ställt än de nordiska grannländerna.

I stället har vi i vårt land fått en betydande sektorsforskning. Den externa medelsstyrningen har ibland fått mindre goda resultat. Vi har fått en förskjutning mot tillämpad forskning på grundforskningens bekostnad. Sektorsforskningen har också ofta stått under beslut av personer med mycket begränsad eller ingen forskningserfarenhet alls. Sektorsforskningen har ofta kunnat visa på kortsiktiga resultat, men den har varit utsatt för en både politisk och administrativ styrning som inte är acceptabel. Därtill har kommit att gränsen mellan forskning och vanligt utredningsarbete många gånger har suddats ut. Kvaliteten och kompetensen har kommit att sättas på undantag. Nu tycks det emellertid som om regeringen tveklöst är medveten om att vi inte kan fortsätta på den här vägen utan att i stället sektorsforskningen måste krympas och grundforskningen vid universiteten ökas. Det är nog gott och väl, men frågan är om ansatserna är tillräckligt kraftiga.

När det gäller själva forskarutbildningen har vi förvisso problem. Vi kan konstatera att antalet forskarexamina har blivit allt mindre. 1980–1984 var det bara åtta personer i landet i dess helhet som avlade doktorsexamen i tyska. I fysik och matematik var det bara en fjärdedel jämfört med dem som disputerade i början på 1970-talet, i kemi bara hälften.

Det finns naturligtvis många orsaker till dessa problem. Ett gäller grundutbildningen. Det finns genomgående en bristande benägenhet för fördjupningsstudier, som i sin tur ger tillträde till forskarutbildning. Denna bild är rätt entydig när det gäller både enstaka kurser och när det gäller linjer. Frågan är när, var och hur utbildningsministern och regeringen är beredda att ta till de krafttag som behövs för att reparera detta. På sikt blir naturligtvis läget verkligt allvarligt. Vi kommer inte att ha folk att rekrytera till

forskarutbildning. Vi kommer inte heller att ha folk att rekrytera till de många tjänster som bortemot sekelskiftet kommer att bli lediga.

Det förs i det här sammanhanget fram en hel del förslag, bl. a. att man skall avskaffa det s. k. LIE-anslaget, och i stället ge medlen direkt till våra universitet och högskolor, samt om att man skulle se till att det i varje ämne kan erbjudas åtminstone en treterminsutbildning, dvs. en möjlighet till fördjupningskurs. Man har också talat om ett återinförande av en filosofie kandidat-examen. Vi har rätt länge diskuterat detta, och vi har väl på det området blivit åtminstone delvis bönhörda.

Men typiskt nog är regeringen därvid så uppbunden av sitt gamla linjetänkande att denna examen skall knytas till s. k. individuella linjer. I stället för att göra ett fritt system, innebärande att var och en som uppnått minst 120 poäng, varav minst 60 poäng i ett ämne som i sin tur ger tillfälle till forskarutbildning, får en examen, inför man detta mera konstlade system.

Det kan i detta sammanhang naturligtvis också erinras om sådant som de bristande försörjningsmöjligheterna under en doktorandutbildning och om att vi behöver fler doktorandtjänster i stället för utbildningsbidragen: liksom en konkurrenskraftig och differentierad lönesättning. Vi behöver få forskarutbildningens meritvärde i samhället fastslaget. Det behövs vidare tjänster efter avslutad utbildning, och framför allt: hyggliga löner.

Teknikområdet och teknikerutbildningen har blivit något av en spjutspets i argumentationen beträffande de besvärligheter som uppstått inom högskolan. Ansvaret för forskning och utveckling ligger i dag i hög grad på industrin. Denna svarade 1983 för två tredjedelar av alla pengar som anslogs till forskning och utveckling. Till teknisk och naturvetenskaplig forskning och utveckling anslog staten 1983/84 bara 920 milj. kr., dvs. endast en liten andel av de 11.7 miljarderna.

Vi har stora svårigheter när det gäller den tekniska utbildningen. Som bekant flyr lärarna från högskolorna på grund av de usla lönerna. Chefslönetilläggen, som innebär att en professor kan komma upp till maximalt 17 000 kr. i månaden, är inte så imponerande när man betänker vad industrin kan betala i dessa sammanhang.

Att civilingenjörsutbildningen har omklassificerats är positivt. Vi har också fått löfte om utredningar om YTH, och det är något som vi länge har efterlyst. Vi väntar nu bara på att problemen med mellaningenjörsutbildningen skall lösas.

Anslagen är på den punkten inte tillräckliga. Framför allt släpar utrustningssidan efter högst avsevärt, vilket är besvärande. Förhållandena blir ju värre allteftersom åren går. Vi har föreslagit ytterligare 40 milj. kr. på det området. Vi har också föreslagit 20 milj. kr. mera till grundutbildningen och 15 milj. kr. mera till forskningen.

Vi har vidare lagt fram förslag om en genomgående avbyråkratisering av högskolan. Jag hinner inte gå in på alla detaljerna, men dessa finns noggrant redovisade. Vi har också efterlyst ett samlat program för tillrättande av alla de brister som finns när det gäller humaniora. Vart tar den klassiska bildningen i landet vägen? Snart finns det bara små öar kvar. Frågan är om de kommer att överleva.

Herr talman! Vad slutligen gäller de studiesociala förhållandena är det väl

inget tvivel om att dessa är ett av de stora sociala problem som håller på att segla upp för de närmaste tio åren. Det måste göras något åt detta problem. Vi har inte någon stor tillgång till pengar. Det enda som vi nu kan göra är att föreslå en höjning av fribeloppet, och det vill vi också göra. Då får våra studenter åtminstone *något* ökade möjligheter att utnyttja den utväg som utbildningsministern anvisat, nämligen att försöka arbeta litet grand vid sidan om studierna.

Anf. 91 LARS LEIJONBORG (fp):

Herr talman! Jag vill först påpeka att det just i år är mycket svårt att bedöma vilka ekonomiska villkor olika utbildnings- och forskningssektorer kommer att leva under. Det är också mycket svårt att göra jämförelser av den typ som utbildningsministern gjorde, mellan olika budgetår. Det beror på förnyelsefonderna, som får börja användas den 1 juli och som enligt uppgift kommer att uppgå till 8 miljarder kronor. Vi vet inte hur de kommer att användas, och vi vet inte vilka tidigare utgifter i företagen som de ersätter.

Vi tror inte att införandet av förnyelsefonderna är det rätta sättet att göra bra prioriteringar på detta område, och jag såg att finansministern nu också är orolig för att de här pengarna i för hög utsträckning kommer att användas till kursgårdar och studieresor till avlägsna länder. Men vi måste trots allt utgå från att en del av de här fonderna kommer att användas till att ge anställda bra utbildning. Det är i det perspektivet man skall se vårt förslag om en ganska blygsam minskning av anslagen till vuxenutbildningsområdet. Rimligen måste tillkomsten av förnyelsefonderna marginellt påverka behovet av vuxenutbildning. Det är för övrigt mycket möjligt att vår besparing inte heller skulle leda till någon större nedskärning av verksamheten, därför att företagen kommer att köpa breddutbildning i form av s. k. uppdragsutbildning från de utbildningsanordnare som nu anordnar vuxenutbildning.

Många länder i världen genomför i dag ambitiösa satsningar på hög utbildning och forskning. För ett land som Sverige finns det särskilt goda skäl att satsa på sina universitet. Vi har en teknologiskt avancerad industri. Vi har en stor informationssektor med ständigt växande kunskapsmängd som behöver systematiseras och analyseras. Vi är också angelägna att ytterligare förankra och fördjupa demokratin.

Universiteten är bildningshårdar som genom sitt ständiga sökande efter ny kunskap och sitt krav på vetenskaplighet tillför samhället omistliga värden.

Folkpartiets intresse för den svenska högskolan sträcker sig alltså längre än till högskolans betydelse för svensk ekonomi. Högskolan har en avgörande betydelse också för samhällets andliga vitalisering, förmåga att hantera sociala konflikter och för många enskilda människors individuella utveckling.

Mot denna bakgrund känner vi stor oro inför läget inom högskolan. Larmsignalerna är så många och så entydiga att de måste tas på allvar och läggas till grund för politiskt handlande. Det förvånar mig något att utbildningsministern inte alls berörde den omfattande debatt om problemen inom högskolan som nu förs.

Bakgrunden är att vi under tio år har haft budgetproblem för den offentliga sektorn och att det har lett till att högskolan hamnat i en ohållbar situation.

Ser man i backspegeln kan man säga att 1977 var det kanske olämpligast tänkbara året för att sjösätta en ny stor högskolereform. De resurser som skulle ha behövt tillföras högskolan för att de nya stiliga ramarna skulle fyllas med kvalitativt högtstående innehåll frös inne.

Resultatet, som knappast någon kunde förutse då, när reformen antogs, är att vi nu står med den resurskrävande och byråkratiska apparaten men inte förmår att låta den bedriva utbildning och forskning av den kvalitet som vi skulle önska och som Sverige oundgängligen behöver.

Problemen är många. Studieavbrotten är orimligt många. Andelen lärarledd undervisning är på vissa linjer och kurser mycket liten. Det är svårt att få tag på kvalificerade lärarkrafter. På de tekniska högskolorna är det i dag inte ovanligt att studenterna undervisas av andra studenter, som har gått kursen någon eller några terminer tidigare. De studenter som bedriver undervisning utgör för övrigt också en illustration till ett annat problem, nämligen att studiemedlen är otillräckliga, så att praktiskt taget alla måste arbeta bredvid studierna för att finansiera dessa.

För få elever bedriver fördjupningsstudier. Eleverna vet hur man snabbast tar sig igenom högskolan och skaffar sig poäng i enlighet med de krav som statsmakterna har fastställt i det stelbenta linjesystemet. För få bryr sig om att komplettera med moment som kräver ett självständigt, problemorienterat arbete. Forskningsanknytningen i grundutbildningen har blivit för dålig. Inte heller har det blivit så mycket av den internationalisering som det talades så entusiastiskt om i slutet av 1970-talet. Och det är mycket olyckligt, därför att universitetsstudier och forskning måste bedrivas i en internationellt präglad miljö.

Det är inom grundutbildningen som problemen är störst. De politiska satsningarna på forskning har inte blivit så långtgående som de verkat när de först presenterades. Det finns en stark tendens till att anslagen krymper från det att de först presenteras i ett anförande eller ett pressmeddelande från utbildningsdepartementet till det att de så småningom, efter inflationen, administrationskostnader och annat, når den enskilda institutionen och den enskilde forskaren. Men trots allt har anslagen i varje fall inte urgröpts.

Men det finns problem också på forskningsområdet, som vi hörde i föregående anförande. Det är få doktorander som disputerar. Doktorander- nas ekonomiska villkor är orimligt dåliga. Det har också blivit en orimlig fördelning mellan det vi tillför forskningen via sektorsanslagen och det vi tillför via ordinarie forskningsorganisation med anslag via universitet och forskningsråd.

Vi tror att det begrepp som det nu är viktigt att samlas kring är begreppet kvalitet. Det har varit nödvändigt att i tidigare skeden öka dimensioneringen av högskolan, men det som nu måste vara ledstjärnan är att åstadkomma en påtaglig höjning av kvaliteten på utbildningen och forskningen. Det är inte lätt, och vi når inte det målet i en handvändning. Det kräver mycket tålmodigt arbete ute på varje institution.

Vi föreslår därför att man nu beslutar om ett treårigt kvalitetsprogram, där man skulle försöka involvera alla grupper inom högskolan i en gemensam ansträngning att höja kvaliteten. Vår bedömning är att det är omöjligt att åstadkomma detta utan att tillföra ytterligare ekonomiska resurser. Tyvärr –

med tanke på budgetunderskottet – handlar det om ganska betydande belopp. Regeringen tillför ungefär 60 milj. kr. i reformpengar på det här området genom budgetpropositionen. Men när det är sagt skall vi också komma ihåg att det från varje anslag i propositionen skall dras bort sammanlagt 44 milj. kr. i tidigare beslutade besparingar. Det reella resurstillskottet till detta område blir alltså bara 16 milj. kr. Vi menar att behovet är mångdubbelt större. Vi föreslår i vårt budgetalternativ 120 milj. kr. i kvalitetsförbättrande åtgärder utöver regeringens förslag och 30 milj. kr. för en mindre reform på studiemedelsområdet, nämligen en höjning av fribe-
loppsgränsen.

Vi tror att det vore mycket önskvärt med en bred politisk samling kring ett sådant kvalitetsprogram. Jag hoppas verkligen att också socialdemokraterna är beredda att diskutera detta. Det handlar nämligen också mycket om psykologi. De verksamma inom högskolan skulle uppfatta ett sådant beslut fattat i bred politisk enighet och åtföljt av ett resurstillskott, som en mycket välkommen signal från statsmakternas sida.

Låt oss bedriva resultatpolitik på det här området. Vi i folkpartiet förnekar inte vårt medansvar för en del av de problem som högskolan i dag brottas med. Vi ser också en del positiva tecken på socialdemokratiskt omtänkande på några punkter. Det senaste exemplet är några uttalanden av en representant för LO i dagens nummer av Dagens Nyheter. Därför borde nu finnas förutsättningar för breda politiska uppgörelser om ökade resurser till högskolan, utrensning av onödig byråkrati, kvalitetssatsningar i form av ökad forskningsanknytning, internationalisering, osv.

Låt mig till sist säga att utbildningsministern inte kan anklagas för att under sin tidigare karriär ha varit någon popularitetsjägare. Skulle det inte, som omväxling efter de hårda åren i TCO och utrikesdepartementet, vara roligt att omfattas av allt folkets uppskattning och mötas av bara applåder? Det är nog möjligt nu. Det finns i dag bland oppositionspartierna, tror jag, och bland de verksamma inom högskolan en stark känsla för att det behövs ett positivt trendbrott för den svenska högskolan. En och annan mindre uppskattad insats i Lennart Bodströms förflutna skulle då förmodligen förblekna. För högskolans skull hoppas jag att Lennart Bodström tar den chansen.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

9 § Kammaren åtskildes kl. 23.45.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD